

EXAMENSARBETE INOM TEKNIK,
GRUNDNIVÅ, 15 HP
STOCKHOLM, SVERIGE 2017

CPTED för en trygg park

– en studie om betydelsen av den fysiska miljöns utformning i en park ur ett trygghetsperspektiv

LINA BERGDAHL

Sammanfattning

Idag framhävs ofta vikten av att ha tillgång till grönområden i staden, men tillgång innebär inte automatiskt användande. Medborgare måste också *vilja* och *våga* använda resurserna. Denna uppsats syfte är att undersöka hur en parks utformning kan bidra till att skapa en park som upplevs som trygg hos dess användare. I en fallstudie undersöks hur Humlegården och Observatorielunden, två av Stockholms innerstadsparker, förhåller sig till principerna för *Crime Prevention Through Environmental Design*(CPTED). Landskapsarkitekter hos Stockholm stad som arbetade med de pågående upprustningarna i respektive park intervjuades om hur man arbetar med trygghet i projekten och enkätundersökningar genomfördes på plats i parkerna för att undersöka vilka platser som upplevs som otrygga i dagsläget.

Uppsatsens viktigaste slutsatser är att båda parkerna förhåller sig tämligen väl till CPTED:s principer. Belysning och tydligare entréer skulle kunna stärka Humlegårdens upplevda trygghet medan Observatorielunden behöver förstärka sin territorialitet och koppling till omkringliggande kvarter. De platser som upplevs som otrygga i Humlegården är främst centrerade till parkens norra sida medan de i Observatorielunden centrerades till den norra och södra delen av den övre parken. Termen *CPTED* och dess nyckelprinciper kändes inte igen bland de tillfrågade medarbetarna hos Stockholm stad, men i upprustningsprogrammen kan man se att projekten genomsyras av CPTED:s principer även om själva orden för det saknas.

Abstract

Today the importance of having access to green areas in the city is often emphasized, but access does not mean automatic use. Citizens must *want* and *dare* to use the resources as well. The purpose of this paper is to investigate how a park's design can help create a park that is considered safe by its users. A case study examines how two of Stockholm's inner city parks, Humlegården and Observatorielunden, relate to the principles of *Crime Prevention through Environmental Design* (CPTED). Landscape architects at Stockholm municipality who work on the ongoing renovations in each park were interviewed on how they work with the perception of safety in the projects and surveys were carried out on site in the parks to investigate which places that are perceived as unsafe at the present time.

The most important conclusions of the essay are that both parks are quite well in line with the CPTED principles. Lighting and enhanced entrances legibility could improve the perceived safety of Humlegården, while Observatorielunden needs to reinforce its territory and strengthen its connections to the surrounding neighbourhoods. The places that are considered unsafe in Humlegården are mainly centred on the north side of the park, while they are centred in the northern and southern parts of the upper park at Observatorielunden. The term *CPTED* and its key principles were not recognized among Stockholm municipality's employees, but in the renovation programs it is clear that the projects use the CPTED principles even if the proper terms themselves are missing.

English title: CPTED for Perceived Safety in Parks: a Study on the Significance of the Environmental Design in Parks

Förord

Detta kandidatexamensarbete skrevs under den andra halvan av våren 2017 på Kungliga Tekniska Högskolans samhällsbyggnadsprogram med inriktningen stadsplanering. Att skriva detta arbete har varit en mycket rolig utmaning som inte varit möjlig utan alla involverade personers samarbete.

Först och främst vill jag tacka min handledare Asifa Iqbal som ställt upp för mig i vått och torrt. Utan hennes stöd och kompetenta synpunkter hade detta arbete aldrig blivit till. Jag vill även tacka Vania Ceccato som föreläste på kandidatexamenskursen och senare blev min examinator för all hjälp och konstruktiv kritik. Vidare vill jag tacka alla de landskapsarkitekter som tog sig tid till att bli intervjuade och möjliggjorde en stor del av mitt arbete. Slutligen vill jag även tacka min familj som alltid ställer upp för mig.

Lina Bergdahl

Stockholm, juni 2017

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4
Abstract	5
Förord	6
Innehållsförteckning	7
1. Inledning	8
1.1. Bakgrund	8
1.2. Syfte och frågeställning	8
1.3. Disposition	8
2. Teori/litteraturgenomgång	9
2.1. Parker	9
2.2 Olika typer av parker i Stockholm	9
2.3. Centrala termer	10
Säkerhet eller trygghet?	11
Rädsla för brott	11
2.4. Stockholms parkprograms råd och riktlinjer	12
2.5. Crime prevention through environmental design	12
2.6. Hypoteser	15
3. Metod	16
3.1. Avgränsningar	16
3.2. Checklista för CPTED:s principer	16
3.3. Enkätundersökning	16
Urval av deltagare	16
Utformning av enkät	16
Genomförande	17
Analys av enkätundersökningarna	17
3.4. Intervju	17
4. Fallstudie	18
4.1. Val av parker	18
4.2. Humlegården	18
Historia	18
Beskrivning av parken i dagsläget	19
Pågående upprustningar i parken	19
Trygghetsarbetet i parken	19

Framtagande av det aktuella upprustningsförslaget.....	19
4.3. Observatorielunden.....	21
Historia.....	21
Beskrivning av parken i dagsläget	22
Pågående upprustningar i parken	22
Trygghetsarbetet i parken.....	22
Framtagande av det aktuella programförslaget	23
Program för den övre delen av Observatorielunden	24
Program för den nedre delen av Observatorielunden.....	26
5. Resultat	27
5.1. Checklista för CPTED i Humlegården idag	27
Territorialitet	27
Åtkomstkontroll	27
Bevakning	27
Aktivitetsstöd	27
Management.....	27
Bilder på Humlegården	28
5.2. Checklista för CPTED i Observatorielunden idag	29
Territorialitet	29
Åtkomstkontroll	29
Bevakning	29
Aktivitetsstöd	29
Management.....	30
Bilder på Observatorielunden	31
5.3. Sammanfattande tabell	32
5.4. Vilka platser upplevs trygga och otrygga?	33
Humlegården.....	33
Observatorielunden	34
5.5. Skillnader mellan enkätsvaren.....	35
Trygghetsåtgärder	36
5.6. Jämförelse mellan parkernas arbete för trygghet.....	37
6. Analys	38
6.1. Förbättrar upprustningarna tryggheten i parkerna?	38

Humlegården.....	38
Observatorielunden	38
7. Diskussion.....	40
7.1. Slutsatser för frågeställningen och hypoteserna	40
7.2. Vad kan göras i framtiden?.....	41
Humlegården.....	41
Observatorielunden	42
7.3. Brister i rapporten.....	42
7.4. Praktiska implikationer av resultatet	43
8. Källförteckning	44
8.1. Tryckta källor	44
8.2. Elektroniska källor.....	44
8.3. Muntliga källor	46
8.4. Bildkällor.....	46
9. Bilagor.....	48
9.1 Enkät för Humlegården	48
9.2. Enkät för Observatorielunden.....	53
9.3. Intervjufrågor.....	55

1. Inledning

1.1. Bakgrund

Parker är stadens oaser, de erbjuder möjlighet till rekreation och umgänge samtidigt som de renar vår luft och tar hand om vårt dagvatten(Boverket 1994). Parktillgången är således viktig och varningar om förtätningar som äter upp stadens grönområden återkommer ständigt. Vad som ibland glöms bort är att en god tillgång inte automatisk implicerar en hög användning. Parkerna måste även vara attraktiva för sina brukare som måste *vilja* och *våga* använda parkerna.

Otrygghet får konsekvenser i människors vardagliga liv. I den nationella trygghetsundersökningen 2016 uppgav 34 % att de under 2016 valt en annan väg eller färdväg på grund av oro för brott och 12 % uppgav att de helt avstått från en aktivitet(Command et al. 2017). Att en plats upplevs som trygg är således väldigt viktigt men hur skapar man en trygg fysisk miljö som uppmuntrar till användande? Hur skapar man en park som används?

1.2. Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur en parks utformning kan bidra till att skapa en park som upplevs som trygg hos dess brukare. På grund av tidsbegränsningen för detta arbete valdes två parker i Stockholms innerstad ut för att användas i en fallstudie. Tidningen Metro listade i sin artikel *Här är Stockholms farligaste parker*(Frenker, 2011) Stockholms 14 farligaste parker. Två av parkerna i denna artikel var Observatorielunden och Humlegården.

För att uppnå syftet ska följande frågor besvaras:

1. Hur förhåller sig utformningen av Humlegården och Observatorielunden till *Crime Prevention Through Environmental Design* (CPTED)?
2. Hur trygg upplevs Humlegården och Observatorielunden av sina brukare? Vad upplevs som otryggt i parkerna i nuläget?
3. Hur arbetar Stockholm stad för att göra Humlegården och Observatorielunden tryggare? Hur implementeras CPTED i trygghetsarbetet?

1.3. Disposition

Arbetet inleds med en litteraturgenomgång där befintlig teori samt centrala begrepp presenteras. Därefter följer en genomgång av använda metoder. Fallstudien introducerar sedan Humlegården och Observatorielunden. Varefter checklistans och enkätundersökningens resultat presenteras och därefter analyseras. Slutligen hålls en diskussion kring arbetets upptäckter och trygghet, varpå slutsatsen presenteras.

2. Teori/litteraturgenomgång

2.1. Parker

Stadens grönstruktur fyller många funktioner och framtidens hållbara stad måste vara byggd på ekologiska principer(Boverket 1994). Stadens parker utgör en viktig del av grönstrukturen och är bland annat viktiga för människors hälsa och rekreation, den biologiska mångfalden, stadens gestaltning och kulturella identitet samt luftmiljö och klimat(Boverket 1994). Stockholms parkprogram(Stockholm stad 2006) delar denna åsikt och menar att parker möjliggör ekologi, hälsa, kultur, mötesplatser och utveckling.

Den exakta definitionen av vad en park är varierar. Exempelvis definieras användningen PARK på detaljplaner som *grönområden som kräver skötsel och som till viss del är anlagda*(Adolfsson & Boberg 2015,s.143). I Stockholms parkprogram(Stockholm stad 2006,s.88) definieras en park som *gestaltad markanläggning (grönområde) av vegetation, berg, vatten och mark*. I detta arbete kommer definitionen från Stockholm parkprogram(2006) att åsyftas när begreppet *park* används.

2.2 Olika typer av parker i Stockholm

I detta kapitel kommer begreppsdefinitioner från Stockholms parkprogram(Stockholm stad 2006) som är relevanta för Observatorielundens och Humlegårdens stadsdelar Norr- och Östermalm att tas upp. Därefter kommer en genomgång av existerande parkkaraktärer på Norr- och Östermalm i Stockholm att redovisas.

I Stockholm kategoriseras parker efter parkkaraktärer(Stockholm stad 2006). Parkkaraktären definieras som *parkens utformning och sammansättning av innehåll: träd, gräs m.m.*(Stockholm stad 2006). Således bestäms en parkkaraktär av parkens utformning samt sammansättning och ska ge en helhetsbild. Två viktiga faktorer när man bestämmer en parks karaktär är gestaltungsgraden och tidskaraktären(Stockholm stad 2006). Med gestaltungsgrad menas att grönområden ofta härstammar från ett befintligt naturlandskap som människan sedan genom historien har omgestaltat i olika omfattningar(Stockholm stad 2006). Med tidskaraktär menas att man i parkens utformning kan avläsa när parken omformats eftersom man i designen kan se uttryck för den tidens människors tankar och värderingar(Stockholm stad 2006). Tidskaraktären hänger ofta samman med berömda epoker i historien, vilka vanligen har motsvarigheter inom konst- och arkitekturvärlden(Stockholm stad 2006). Beroende på hur mycket och hur ofta parken har omformats kan en eller flera tidskaraktärer avläsas i parken(Stockholm stad 2006).

Nedan visas en sammanställning av existerande parkkaraktärer på Norr- och Östermalm.

Norrmalm (Stockholm stad 2015b)	Östermalm (Stockholm stad 2009a)
1. Stadsparker 2. Bergsparker och naturparker 3. Kvartersparker 4. Parktorg 5. Fickparker 6. Parkgator och grönskande gaturum 7. Kaj- och strandparker 8. Övriga parkytor	1. Stadspark/aktivitetspark 2. Bergspark 3. Kvartersparker 4. Strandparker 5. Parkkvarter 6. Parkstråk 7. Parktorg 8. Esplanader 9. Gatuplanteringar 10. Förgårdsmark 11. Trappanläggningar 12. Naturområden 13. Naturkvarter 14. Kyrkogårdar 15. Trafikgrönytor 16. Stadsutvecklingsområden 17. Övriga parkytor

Tabell 1. Parkkaraktärer i stadsdelarna Norr- och Östermalm.

Parkkaraktärer kan vidare delas in i fyra storleksgrupper(Stockholm stad 2006):

- **Natur- och friluftsområden:** större än 50 ha, riktlinjen är att dessa bör kunna nås inom 1000 meter.
- **Stadsdelsparker:** 5-50 ha, riktlinjen är att dessa bör kunna nås inom 500 meter.
- **Kvartersparker:** 0,5-5 ha, riktlinjen är att dessa bör kunna nås inom 200 meter.
- **Friytor i bebyggelse:** mindre än 0,5 ha.

Parkkaraktärer i storleksordningen stadsdelsparker på Norr- och Östermalm:

- Stadsparker är historiska eller moderna parker som är helt kulturformade. Det betyder att det inte ska finnas några spår kvar av naturlandskapets vegetation eller topografi. Stadsparker kan även kallas aktivitetsparker då en stadspark ska vara utformad för intensiv användning. Gångvägar och platser är hårdgjorda och parkens stomme är öppna gräsytor och träd(Stockholm stad 2006,s.47).
- Bergsparker är halvöppna, kuperade parker innehållandes stora lövträd i sluttande gräsytor. Berghällar bryter fram och terrasser förekommer(Stockholm stad 2006,s.47).
- Naturparker och naturområden är halv- till helslutna skogsmiljöer som ofta är belägna på en höjdrygg. Ofta förekommer tall med lövinslag(Stockholm stad 2006,s.47).

2.3. Centrala termer

Brott, rädsla för brott, säkerhet och trygghet är alla centrala begrepp i detta arbete. Nationalencyklopedin(Arvidsson & Jaredson 2017) definierar brott som *gärning för vilken i*

lag eller annan författning är stadgat straff, dvs. böter eller fängelse. De övriga begreppen hänger samman med brott men kan ändå vara svårdefinierade då innerbörden skiljer sig åt för olika personer och begreppen ibland kan tyckas användas godtyckligt.

Säkerhet eller trygghet?

Enligt Eliasson och Westholm (2005) handlar säkerhet om den verkliga risken för att råka ut för en olycka eller ett brott, medan trygghet handlar mer om en känsla, en förväntan om säkerhet. Boverket(2010) är inne på samma spår och menar att otrygghet handlar om känslor som ofta kan kopplas samman med vissa platser. Individens trygghetskänsla bottnar enligt Boverket(2010) dels i egna eller andras erfarenheter, rykten och inlärd föreställningar om vad som är farligt, och dels i hur individen därigenom tolkar olika fysiska faktorer såsom platsens karaktär, ljusnivå, siktlinjer, ödslighet, med mera. Listerborn(2000) menar också att otrygghet handlar om en oro, en rädsla, och skriver om ”räddslans platser” men utvecklar även de tankar som hittills tagits upp. Listerborn(2000) anser att upplevelsen av rädsla berör tre rum: det mentala, det sociala och det fysiska. Det mentala rummet är förståelsen och erfarenheterna som individen bär med sig. Det sociala rummet är människors och grupper relationer och samspel. Det fysiska rummet är bebyggelsens och stadens gestaltning samt struktur, och det är detta rum som detta arbete kommer kretsa kring(Listerborn 2000).

Rädsla för brott

Denna rädsla för brott som otrygghet bottnar i kan således skilja sig åt mellan olika individer men existerande forskning visar att vissa generella antaganden om olika gruppers trygghetskänsla kan göras. Faktorer som kan användas för att gruppera individer såsom kön, ålder, etnisk bakgrund och socioekonomisk status, påverkar alla individens trygghetsupplevelse(Box, Hale & Andrews 1988; Brunton-Smith & Sturgis 2005). Existerande forskning(Command et. al. 2017; Eliasson & Westholm 2005;Listerborn 2000) visar även på att kön kan vara den viktigaste av dessa faktorer för trygghetsupplevelsen. Kvinnor uttrycker generellt en större rädsla och oro för att råka ut för våldsbrott än män, trots att män råkar ut för fler våldsbrott utomhus än kvinnor(Listerborn 2000). När det gäller fysiska angrepp så är män, och främst unga män, värst drabbade men ändå är det kvinnor som oroar sig mest för överfall och våld(Eliasson & Westholm 2005). Mest utsatta för misshandel år 2016 var män i åldersgruppen 20-24 år och brottet utfördes oftast på en allmän plats av en gärningsman som var okänd för den utsatte(Command et al. 2017). Detta kan leda till en tro om att kvinnor är överdrivet rädda, men skillnaden är att kvinnors rädsla oftast är förknippad med räddslan för att råka ut för sexuellt våld, vilket av många ses som det grävsta övergreppet(Listerborn 2000). Kvinnor i åldern 20-24 år var även den grupp som 2016 utsattes för flest sexualbrott och den grupp som 2016 även hade störst oro för att råka ut för överfall och misshandel(Command et al. 2017). Forskning har också visat att personer med lägre socioekonomisk status, sämre hälsa eller som tillhör etniska minoriteter, är mer rädda för att råka ut för brott(Brunton-Smith & Sturgis 2005). Gällande åldersfaktorn är andelen som oroar sig för brott i samhället högst i de äldsta åldersgrupperna och lägst i de lägsta åldersgrupperna(Command et al. 2017).

Vad som upplevs som otryggt kan ofta verka paradoxalt. Mörka platser upplevs av många som otrygga då överblickbarheten försvåras men samtidigt kan stark belysning ha en negativ effekt om den upplevs som bländande eller skapar mörka skuggor mellan ljuskällorna(Listerborn 2000). Biologisk mångfald i parker anses ofta attraktivt men samtidigt kan en rik vegetation försämma siktlinjer och skapa isolation, vilket kan göra att parken

upplevs otryggare(Fors et al. 2012). Hilborn(2009) argumenterar för att parker alltid kommer vara omtvistade utrymmen där parkanvändarna vill använda utrymmet på olika sätt. Äldre och unga, hundägare och småbarnsföräldrar samt personer som dricker alkohol och personer som inte dricker alkohol i parker, är alla exempel på parkanvändare som intressekonflikter kan uppstå mellan. Hilborn(2009) tar upp vikten av att parkförvaltningen och polisen hanterar sådana intressekonflikter och ser till att alla grupper får plats i parken och kan känna sig trygga där. Parker omgivna av gator med multipla markanvändningar har också i en studie av Groff och McCord(2011) visat sig ha lägre brottslighet än parker med gator som helt, eller främst, består av bostäder.

2.4. Stockholms parkprograms råd och riktlinjer

Stockholms parkprogram(Stockholm stad 2006) innehåller råd och riktlinjer för säkerhets- och trygghetsarbetet. Dessa inkluderar att dessa frågor ska diskuteras med invånarna för att ta reda på vad som upplevs farligt och att samarbete med socialtjänsten, polisen, skolan och ungdomsverksamheter ska ske. Centralt i stadsdelen bör platser som är attraktiva för ungdomar skapas. Aktiviteter bör blandas och platser för aktiviteter av allmänt intresse bör skapas. Centrala parker och viktiga gångstråk bör planeras så att de befolkas under hela dygnet. Viktiga gångstråk och byggnader ska ha överblickbarhet och belysning och flera vägval ska finnas. Tydliga rumsliga gränser mellan privat och offentligt och mot farliga zoner ska finnas. Material och konstruktioner ska vara lätta att underhålla och inte bjuda in till stöld eller förstörelse. Klotter och vandalisering ska åtgärdas så snabbt som möjligt, senast inom en arbetsvecka. Skötselpersonal bör så ofta som möjligt vara synlig i park- och naturmark(Stockholm stad 2006).

2.5. Crime prevention through environmental design

Crime prevention through environmental design(CPTED) är en metod som säger att rädsla för brott samt brott på en plats kan reduceras med hjälp av platsens design(Steventon 2012).

Att försöka förhindra brott genom miljöns utformning är ingen ny företeelse, människor har under lång tid använt sig av design för att skapa trygga levnadsmiljöer. Den tidiga människan använde sig främst av lokalisering och valde att bosätta sig där den naturliga topografin och miljön gav en fördel(Cozens 2016). När människan senare började skapa permanenta bosättningar behövde man skydda dessa och det kunde ske genom modifieringar av det naturliga landskapet såsom diken och murar runt bosättningarna(Cozens 2016).

Självva begreppet *Crime Prevention Through Environmental Design* myntades 1971 i en bok med samma titel av Jeffery, C. Ray(Cozens, Saville och Hillier 2005). I denna bok(Jeffery 1971) menade Jeffery att en ond cykel uppstår om människor är rädda. Då stannar de inomhus bakom låsta dörrar och detta ökar isolationen på gator och i parker och således även brottsligheten, vilket i sin tur ökar människors rädsla(Jeffery 1971). Jefferys(1971) nya lösning på detta problem var att dåtidens städer var osäkra eftersom de presenterade möjligheter för brottslingar och att brott kan kontrolleras genom stadsdesign. Gällande parker ansåg Jeffery(1971) att parker med multipla användningsområden såsom restauranger, teatrar, djurparker, biografer och konstgallerier är säkra eftersom de används. Parker måste lokaliseras vid bostadsområden så att människor kan använda dem på sin fritid för bollsporter, cykling, med mera(Jeffery 1971).

Grunden för dagens CPTED lades dock av Newman i hans bok *Defensible space: crime prevention through urban design*(1973), vilket Jeffery även höll med om 1976(Cozens & Love 2015). Newmans(1973) fyra nyckelkoncept var:

1. Den fysiska miljöns kapacitet att skapa upplevda zoner av territoriellt inflytande.
2. Fysisk designs kapacitet att möjliggöra bevakningsmöjligheter för de boende.
3. Designens kapacitet att influera upplevelsen av ett projekts unicitet, isolering och stigma.
4. Påverkan av geografisk juxtaposition med ”säkra zoner” och närliggande platser upplevda säkerhet.

CPTED har under de senaste decennierna utvecklats på olika sätt på olika platser och exakt hur CPTED:s principer ser ut idag varierar mellan olika användare. I *Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED): a review and modern bibliography*(2005) av Cozens, Saville och Hillier diskuteras sex nyckelkoncept: territorialitet, åtkomstkontroll, övervakning, aktivitetsstöd, management och målhårdning.

1. Territoriell förstärkning/Territorialitet

I den första generationens CPTED sågs territorialitet som den princip alla andra principer byggde på(Cozens, Saville & Hillier 2005). Konceptet bygger på att människor dels tar bättre hand om och skyddar områden som de upplever tillhör dem själva och dels att potentiella brottslingar blir mer försiktiga på territorier de upplever tillhör någon annan(Cozens, Saville & Hillier 2005). Genom arkitektonisk design ska således en känsla av att platsen tillhör besökaren eller någon övermakt skapas. Ljus kan användas för att skapa gränser eftersom människans öga anpassar sig efter den ljusaste ytan och olika ytor således kan framhävas(Eliasson & Westholm 2005). Rumslighet kan således skapas genom ljus på flera vertikala ytor medan starka ljuspunkter kan bilda visuella barriärer(Eliasson & Westholm 2005).

2. Åtkomstkontroll

Åtkomstkontroll bygger på att åtkomst till platsen för möjliga brottsoffer försämras samt att möjliga brottslingar upplever en ökad risk i att begå brott på platsen genom arkitektonisk design(Cozens, Saville & Hillier 2005). Åtkomstkontrollen kan bestå av tre sorters strategier: informella/naturliga, formella/organiserade eller mekaniska strategier. Informella strategier kan vara till exempel rumsliga definitioner, organiserade strategier säkerhetspersonal, och för mekaniska strategier lås(Cozens, Saville & Hillier 2005).

3. Övervakning

Konceptet bygger på att arkitektonisk design kan främja övervakning och därigenom avskräcka möjliga brottslingar från att begå brott(Cozens & Love 2015). Övervakning kan delas in i tre huvudkategorier: naturlig, formell och mekanisk(Cozens, Saville & Hillier 2005)

Naturlig bevakning innebär att människor på och runt platsen ser vad som händer(Cozens & Love 2015). Belysning är mycket viktigt för att skapa goda siktförhållanden och ljus är en av de viktigaste faktorerna för upplevd trygghet(Eliasson & Westholm 2005). Belysning bör samordnas för att bli så effektiv som möjligt, för många ljuspunkter utan inbördes ordning kan skapa förvirring(Eliasson & Westholm 2005). Aktiva ytterkanter är ytterligare ett sätt att ordna naturlig bevakning. Aktiva ytterkanter kan skapas genom att se till att till exempel vis

vegetation inte förstör siktlinjer och att människor kan se in i parken från omkringliggande bostäder, butiker och aktivitetsområden(Projekt for Public Spaces[PPS] 2009). Aktivitetscenter såsom caféer kan placeras i periferin för att främja användning av både parkens användare och personer utanför parken(PPS 2009). Även lokalisering av aktivitetscenter vid entréer samt längs huvudgångvägarna kan främja naturlig bevakning(PPS 2009). Aktivitetscenter i parken såsom fotbolls- och tennisplaner kan även placeras så att tydliga siktlinjer mellan olika delar av parken skapas eller nära varandra så att aktiva områden får god naturlig övervakning(PPS 2009). Formell bevakning innebär till exempel säkerhetsvakter eller poliser och mekanisk bevakning innebär exempelvis övervakningskameror och gatulyktor(Cozens, Saville & Hillier 2005).

4. Aktivitetsstöd

Genom arkitektonisk design ska avsedda användningsmönster i offentliga miljöer uppmuntras(Cozens, Saville & Hillier 2005). Användandet av platser som anses säkra ska således främjas likt rörelsemönstret på platsen.

Belysning kan användas för att ge människor vägledning när det är mörkt ute(Eliasson & Westholm 2005). Belysningen bör samordnas i en hierarki eftersom ljus kan uppmuntra användandet av en plats (PPS 2009). Belysning av aktivitetsplatser och huvudgångvägar i parken hamnar därför högst upp i belysningshierarkin(PPS 2009). En kontinuerlig linje med ljuspunkter skapar vägledning(Eliasson & Westholm 2005) och kan därför användas för att gynna användandet av huvudgångvägar. I botten av belysningshierarkin finns platser som inte belyses alls eftersom det skulle kunna skapa en falsk trygghet(PPS 2009). Exempelvis kan en fotbollsplan belysas för att få en utökad användningstid medan en gångväg som leder till en isolerad och ödslig återvändsgränd kanske inte belyses. Skyltning är även viktigt för att styra rörelsemönstret och bör samordnas med belysningen(PPS 2009). Skyltning med kartor bör finnas synliga vid entréer och aktivitetsplatser för att öka parkens orienterbarhet och användandet av primära gångvägar(PPS 2009).

Huvudgångvägar och liknande kan samtidigt upplevas som otrygga eftersom de ofta är den förväntade färdvägen och brottslingar således kan vänta på potentiella offer där(PPS 2009). Det är därför även viktigt att erbjuda alternativa färdvägar. Platser kan också upplevas som otrygga om personer som upplevs som farliga befinner sig på platsen. Då bör säkra alternativa färdvägar kunna erbjudas parkanvändarna. Om parkens designade gångsystem inte sammanfaller med parkanvändarnas åtrådda gångsystem kan de överge det befintliga och skapa egna, vilket i vissa fall kan leda till att obelysta, öde och potentiellt farliga färdvägar skapas(PPS 2009).

5. Image/Management

Idén är att platsen ska få en positiv image genom att vara välskött och rutinmässigt skötas om(Cozens, Saville & Hillier 2005). Tanken är då att omhändertagandet signalerar till möjliga brottslingar att det finns folk som bryr sig om platsen och håller koll på den och på så vis avskräcker från brottsliga aktiviteter. Samtidigt bör en attraktiv plats med en positiv image locka till sig mer människor, vilket kan avskräcka vissa typer av brott. I parker är det därför viktigt att vegetationen sköts om genom att exempelvis gräset klipps, buskarna ansas och rabatterna rensas(PPS 2009). Soptunnor bör tömmas och skräp plockas upp, graffiti städas bort och vandalism motarbetas(PPS 2009).

6. Målhärdning

Konceptet är att brott ska förebyggas genom att försvåra tillgången till platsen genom fysiska barriärer såsom staket, låsta grindar och portar, med mera (Cozens, Saville & Hillier 2005). Det pågår dock debatter för om målhärdning ska räknas som en del av CPTED eftersom det skapar en "fästningsmentalitet" där människor stänger in sig bakom fysiska barriärer och separeras från omvärlden, vilket går emot CPTED:s övriga strategier (Cozens, Saville & Hillier 2005). Eftersom "fästningsmentaliteten" är svårkombinerad med en allmän park som ska vara till för alla kommer fokus inte koncentreras på målhärdning i detta arbete.

Att nyckelkoncepten hänger samman kan ses i exemplen ovan. En specifik åtgärd kan påverka flera av nyckelkoncepten, härfter följer ett exempel för belysning. Belysning kan användas för att skapa rumsliga uppfattningar, vilket kan användas för att stärka territorialiteten. De rumsliga uppfattningar som skapas kan i sin tur användas som informella strategi inom åtkomstkontroll. Belysningen kan också attrahera människor till platsen och användas som ett guidande hjälpmedel inom aktivitetsstöd. Detta tillsammans med förbättrade siktlinjer på grund av belysning verkar för att stärka den naturliga bevakningen på platsen. En välfungerande belysning visar också parkanvändarna att platsen har en effektiv management. En andra generationens CPTED har även utvecklats där man utöver de tidigare nämnda principerna ägnar sig åt riskbedömning, socioekonomiska samt demografiska problem och främjandet av ett socialt sammanhållet samhälle där medborgarna deltar (Steventon, 2012). På grund av detta arbetes tidsbegränsning kommer fokus att läggas på den första generationens designprinciper.

2.6. Hypoteser

Med den genomgångna litteraturen om parker och trygghet i åtanke dras tre hypoteser för den upplevda tryggheten i parkerna:

1. Parker med designbegränsningar (mindre attraktiva) bör också ha utmaningar när det gäller den upplevda tryggheten, i linje med tidigare forskning (Cozens, Saville & Hillier 2005; PPS 2009).
2. Parker som är mindre välskötta bör och också ha utmaningar när det gäller den upplevda tryggheten, i linje med tidigare forskning (Cozens, Saville & Hillier 2005; PPS 2009).
3. Den upplevda tryggheten bör påverkas av individuella egenskaper såsom kön, enligt tidigare forskning (Command et. al 2017; Eliasson & Westholm 2005; Listerborn 2000). Kvinnor bör således uppleva parkerna otryggare än män.

3. Metod

Ett flertal olika metoder har använts i detta arbete och både primär- samt sekundärdata har samlats in. Sekundärdata är redan existerande data och presenteras i detta arbete i en litteraturstudie. Primärdata är data som en själv samlar in och det har i denna uppsats skett via både kvantitativ och kvalitativ metodik i en fallstudie. Som kvantitativ metod har en enkätundersökning använts och som kvalitativ metod en intervju.

3.1. Avgränsningar

På grund av detta arbetes tidsbegränsning har flera avgränsningar gjorts. Två parker i Stockholms innerstad har valts ut och kommer att analyseras utifrån CPTED:s principer. Hur Stockholm stad arbetar med CPTED kommer endast analyseras i dessa två parker och deras pågående upprustningar. Skillnader i parkanvändarnas trygghetsupplevelser kommer analyseras främst ur ett jämlikhetsperspektiv gällande könstillhörighet.

3.2. Checklista för CPTED:s principer

För att undersöka hur väl Humlegården och Observatorielundens utformning överensstämmer med CPTED kommer parkernas design att kontrolleras mot en checklista med fem av CPTED:s nyckelkoncept.

3.3. Enkätundersökning

Enkätundersökningsmetoden ansikte-mot-ansikte har använts i Humlegården och Observatorielunden eftersom målet varit att ta reda på hur trygga människor känner sig på plats i parken.

Urval av deltagare

Ett strategiskt urval, som är ett icke-slumpmässigt urval, användes under enkätundersökningarna (Troost 2007). Urvalet av deltagare skedde genom att personer som befann sig i parken under enkätens genomförandetid tillfrågades om de önskade delta. Urvalet av personer som tillfrågades försökte representera parkens befintliga population under genomförandetiden och därför försöktes en jämn andel män och kvinnor tillfrågas samt spridda åldersgrupper. Undantaget för detta var i Humlegården under genomförandetiden på förmiddagen eftersom kvinnor vid detta tillfälle var frekventare bland parkens användare. Därför kan en större andel kvinnor än män ses i enkätsvaren från detta tillfälle.

Ett urval på 30 enkäter i varje park sattes som mål efter det första insamlingstillfället då 10 enkäter samlats in och en ungefärlig tidsåtgång per enkät observerats. Efter att ha uppnått det ursprungliga målet samlades ytterligare 20 enkäter in under en annan tidpunkt på dagen för att undersöka om svaren skiljer sig åt mellan olika tider på dagen.

Utformning av enkät

Enkäterna för Observatorielunden och Humlegården skapades i Google Formulär och dessa skrevs sedan ut för att ifyllas för hand. Enkäterna hittas i bilaga 9.1–9.2. Enkäten utformades med både öppna och slutna frågor. Öppna frågor saknar svarsalternativ medan slutna frågor har ett eller flera svarsalternativ (Troost 2007). För vissa frågor kunde mer än ett svarsalternativ väljas, vilket alltid förklarades i text under frågan. Frågorna i enkätens början var mer generella om personens parkanvändande för att sedan utvecklas till att kretsa kring trygghetsupplevelsen i parken. Avslutningsvis ställdes sex bakgrundsfrågor om ålder, kön, boendelokalisering, utbildningsnivå, etnicitet samt månadsinkomst.

Genomförande

Totalt har 80 enkäter samlats in i Humlegården och Observatorielunden, 40 i varje park. Som tidigare nämnts kan trygghetskänslan variera mellan olika tidpunkter och därför har specifika tidsperioder valts ut som genomförandetid för enkätundersökningen. 30 enkäter samlades in i varje park under sen eftermiddag klockan 15.00–18.00 på vardagar mellan den 2-4 maj. Under söndagen den 7 maj på förmiddagen mellan klockan 9.00–12.00 samlades ytterligare totalt 20 enkäter in, 10 i varje park. Se tabell 2 för exakta insamlingstider.

Plats	Datum	Tidpunkt	Antal enkäter
Humlegården	(tisdag) 2 maj	15.00–16.15	10
Observatorielunden	(onsdag) 3 maj	16.00–18.00	20
Observatorielunden	(torsdag) 4 maj	15.00–15.45	10
Humlegården	(torsdag) 4 maj	16.00–18.00	20
Humlegården	(söndag) 7 maj	9.00–10.30	10
Observatorielunden	(söndag) 7 maj	10.45–12.00	10

Tabell 2. Enkätundersökningar

Enkäten fylldes i för hand på papper, majoriteten av deltagarna valde att fylla i enkäten själva medan en mindre grupp önskade fylla i enkäten via en intervju. Frågor, samt svarsalternativ för de frågor som hade dessa, lästes då upp och deltagarens svar fylldes i. I ett försök att standardisera enkäten vid de muntliga intervjuerna lästes frågorna upp i samma ordning och exakt som de var skrivna. I några fall fick enkäten översättas till engelska och då eftersträvades en likvärdighet i språkbruket.

Analys av enkätundersökningarna

Resultatet (data från enkätundersökningarna) sammanställdes i Microsoft Excel 2010 och procentsatser, medelvärden och standardavvikelser beräknades därefter för frågorna i olika avseenden. Även stapeldiagram skapades i Microsoft Excel 2010. Tabeller gjordes i Microsoft Word 2010.

3.4. Intervju

Som kvalitativ metod genomfördes en personlig intervju i Observatorielunden den 3e maj med projektledaren för Observatorielundens pågående upprustning. Syftet med denna intervju var att få en ökad förståelse för hur trygghetsarbetet i den pågående upprustningen i Observatorielunden går till. Intervjufrågorna hittas i bilaga 9.3.

Den 25e april mellan klockan 18.30–20.00 hölls ett samråd för upprustningen av aktivitetsytorna kring fritidsgården Humlanhuset i Humlegården där programförslaget presenterades för allmänheten. Efter presentationen gavs tillfälle att samtala med en involverad landskapsarkitekt.

4. Fallstudie

4.1. Val av parker

Som tidigare nämnts valdes Humlegården och Observatorielunden, två parker som tidningen Metro listade i sin artikel *Här är Stockholms farligaste parker*(Frenker 2011), ut för att användas i en fallstudie. I tabell 3 presenteras brottstatistik från tidigare nämnda artikel.

Observatorielunden	Humlegården
0 fickstölder	20 fickstölder
7 misshandelsfall och våldsbrott	20 misshandelsfall och våldsbrott
123 narkotikabrott	16 narkotikabrott
5 våldtäkter, sexbrott, ofredanden	12 våldtäkter, sexbrott, ofredanden
6 personrån	25 personrån

Tabell 3. Brottstatistik i Observatorielunden och Humlegården hämtad från Metro(2011).

Av alla 14 parker i artikeln valdes Observatorielunden och Humlegården ut eftersom de delar många egenskaper. Båda parkerna ligger centralt i Stockholm, är äldre stadsparker med kulturhistorisk betydelse, har en bemannad parklek, offentlig toalett, café med uteservering, närhet till bibliotek (Kungliga biblioteket samt Stadsbiblioteket) och har pågående upprustningsarbeten. Trots sina många gemensamma egenskaper finns det även skillnader, inte minst vad gäller parkernas design. Det är därför av intresse att jämföra hur trygghetsupplevelsen hos parkernas användare skiljer sig åt samt Stockholm stads trygghetsarbete.

4.2. Humlegården

Historia

Humlegården är Stockholms näst äldsta park, bara Kungsträdgården är äldre(Asker, 1986) och parken har under sina sekler hunnit vara nyttoträdgård, lustgård, betesmark för kor och offentlig park med dansbanor samt karuseller(Stockholm stad 2009a). Humlegården fick sin början år 1619 då kung Gustav II Adolf beslöt att Kungsträdgården skulle omvandlas till en lustgård och samtidigt beordrade anläggandet av en ny "humlegård" där nyttoväxter kunde odlas(Stockholm stad 2009a). Humlegården tillhörde Kronan till den 8 maj 1877 då ett avtal slöts där parken uppläts till staden utan avgift mot att staden skulle underhålla parken som en avgiftsfri promenadplats för allmänheten(Asker 1986).

Idag kan tre tydliga historiska överlagringar ses i Humlegården(Stockholm stad 2004). Det äldsta lagret kan härstamma från Drottning Kristinas tid på 1650-talet och är en renässanslik park(Stockholm stad 2004). Från parkens centrum gick lindalléer i alla fyra vädersträck och idag återstår alla utom den sydliga allén där det Kungliga biblioteket istället byggdes(Stockholm stad 2004).

Under 1870-talet skedde den omvandling av parken som skapade det andra historiska lagret i parken och idag ger Humlegården dess huvudsakliga parkkaraktär(Stockholm stad 2009a). Ett rikt förgrenat gångsystem anlades då i engelsk parkstil och många nya träd planterades(Asker, 1986). Under denna tid byggdes även det Kungliga biblioteket(Stockholm stad 2009a).

Det nyaste historiska parklagret är den moderna landskapsparken från 1940-1960-talet. Anläggandet skedde efter stadsträdgårdsmästaren Holger Bloms parkprogram i Stockholmskolans anda(Stockholm stad 2004). Parkens funktionella aspekter var viktiga och

nya bollplaner, parklekar, caféer, med mera, uppfördes och förbands med raka gångar(Stockholm stad 2004).

Dagens parklek började dock redan som en mindre lekplan i början av 1900-talet för att sedan på 1940-talet utvecklas till en anläggning för parklek(Stockholm stad 2009a). 1949 uppfördes klätterskulturen ”Tuffsen” av Egon Möller Nielsen i parkleken.

1998 var Kulturhuvudstadsåret och satsningar gjordes för att upprusta parken(Stockholm stad 2009a). Den blå musikpaviljongen, nygammal belysning, och över 450 000 blomsterlökar planterades(Stockholm stad 2009a).

Beskrivning av parken i dagsläget

Humlegården är en stadspark och belägen på Östermalm i Stockholm. Parken har en areal om 10,8 ha(Stockholm stad 2009a). I den norra delen av parken är en stor parklek belägen samt en musikpaviljong, i den södra delen finns det Kungliga biblioteket, i väster finns en hundrastgård, fritidsgården Humlanhuset och varsin grus- och asfaltsplan. Tre breda, raka, grusade lindalléaxlar med 100-300 år gamla lindar(Asker, 1986) löper genom parken och möts ungefär i parkens centrum där Linnémonumentet(en statygrupp) är placerat.

Figur 1. Humlegården

Pågående upprustningar i parken

I dagsläget pågår planering för upprustning av aktivitetsytorna kring fritidsgården Humlanhuset med planerad start under hösten 2017.(Stockholm stad 2017). Aktivitetsytornas målgrupp har sedan 1950-talet varit äldre barn och ungdomar och i området finns en konstgräsplan, basketplan, skateramp, löparbana och längdhoppsgrop(Stockholm stad 2017).

Trygghetsarbetet i parken

I Östermalms parkplan(Stockholm stad 2009) framkommer att tryggheten i stadsdelens parker ska ökas genom vegetationsåtgärder samt bättre belysning och skötsel. Som viktiga faktorer för trygghet tas belysning, skötsel av vegetationen så att till exempel inga mörka områden skapas, prydlighet samt närvaro av andra människor upp. Trygghetsvandringar tillsammans med polis och allmänheten beskrivs som ett användbart verktyg.

Humlegården har ett eget dokument *Parkdokument för Humlegården- historik, mål och åtgärder*(Stockholm stad 2004). I detta dokument framkommer att parkens riktlinjer för utveckling av trygghet och säkerhet är likadana som riktlinjerna i Stockholms parkprogram(2006).

Framtagande av det aktuella upprustningsförslaget

Upprustningsförslaget började med att Östermalms stadsdelsnämnd i december 2015 fick in ett medborgarförslag om att ett utegym borde anläggas i Humlegården(Stockholm stad 2017). Stadsdelsnämnden beslöt då att medborgardialog skulle användas för att utvärdera hur aktivitetsytorna i Humlegården kunde

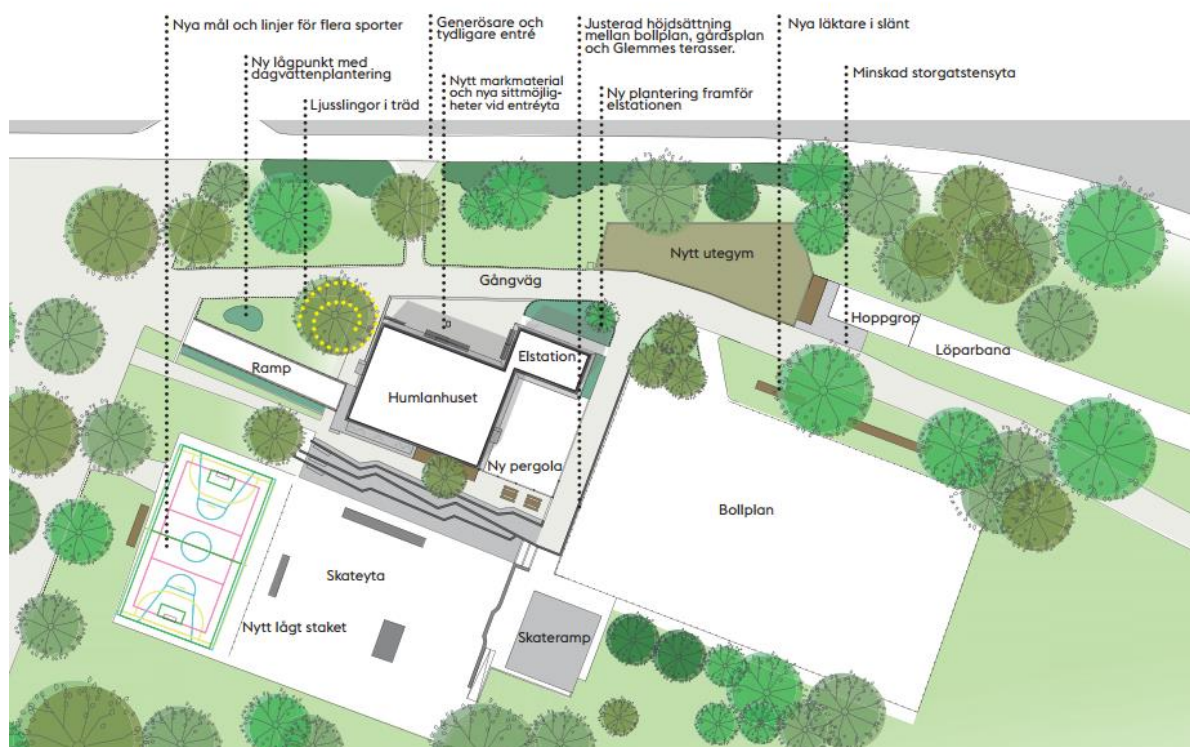
Figur 2. Planområde markerat i gult

renoveras(Stockholm stad 2017). Följande höst samlandes allmänhetens idéer om platsen in via olika forum(Stockholm stad 2017). Mellan den 12 oktober-13 november 2016 fanns en webenkät öppen för allmänheten att besvara och denna enkät gavs även till ungdomsrådet och fritidgården i Humlanhuset. Den 19 oktober samma år hölls ett samråd i Humlegården där webenkäten även fanns utskriven och kunde fyllas i för hand(Stockholm stad 2017).

Genom medborgardialogen kunde följande större punkter konstateras(Stockholm stad 2017):

- Humlegården upplevdes trevlig under ljus dagtid men under eftermiddagar och kvällar som mörk och otrugg.
- Många av förslagen för aktivitetsytorna kretsade kring sportaktiviteter såsom ett utegym och skridskobana vintertid.
- Fler sittplatser och försköning av Humlanhusets utsida.

Med hjälp av synpunkterna togs en skiss fram som sedan presenterades för verksamheten i Humlanhuset och ungdomsrådet den 6 mars 2017. Önskemål om effektbelysning på exempelvis träd, blomsterplanteringar, grillplats vid huvudentrén för god uppsikt samt tydligare gräns mellan skate- och basketplan inkom då och ett programförslag vidareutvecklades(Stockholm stad 2017).

Figur 3. Illustrationsplan

I det framtagna programförslaget *programhandling för Humlegården-Humlanhuset* (Stockholm stad 2017) för upprustning av marken kring Humlanhuset föreslås 17 åtgärder av varierande storleksgrad. De viktigaste åtgärderna är följande(Stockholm stad, u.å.a):

- En allmän upprustning av utomhusmiljön
- Tydligare entré till Humlanhuset

- *Bättre rumsbildningar*
- *Förbättrad belysning*
- *Förbättrad tillgänglighet*
- *Fler sittmöjligheter*
- *Utomhusgym*

Den största åtgärden i programförslaget (Stockholm stad 2017) är att den befintliga löparbanan förkortas 35 meter till 60 meter samt att längdhoppsgropen flyttas. Därigenom skapas plats för ett nytt utegym.

Åtgärder i programförslaget (Stockholm stad 2017) specifikt för att öka tryggheten är:

- Entrén från Engelbrektsgatan öppnas upp genom att buskage utglesas och öppningen utvidgas. Den befintliga papperskorgen flyttas till det nya utegymmet för att öka överblickbarheten.
- Effektbelysning av trädstammar och trädkronor för att förbättra den upplevda känslan av trygghet och markera verksamheten.

Den 25 april hölls ett samråd där det framtagna programförslaget sedan presenterades (platsbesök 25 april). Det framkom att fokus för ökad trygghet lagts på att förbättra belysningen samt förtydliga entrén mot Engelbrektsgatan. Termen *CPTED* var inte något som kändes igen eller som närvarande landskapsarkitekter och planerare fått någon vidareutbildning i av Stockholm stad. Under samrådet framkom det även från deltagande medborgare att belysningen för fotbollsplanen inte fungerat under en lång tid vilket gjorde att dess användningstid minskade.

Den 15 juni kommer nämnden fatta ett preliminärt beslut om programförslaget och upprustningen beräknas påbörjas hösten 2017 (Stockholm stad u.å.a).

4.3. Observatorielunden

Historia

Observatorielunden fick sin början när en park anlades i samband med att ett observatorium för astronomisk forskning byggdes på Observatoriekullen på Brunebergsåsen (Stockholm stad 2015c). Observatoriet ritades av Carl Hårleman och byggdes mellan 1748-1753 (Asker 1986). Parken var dock stängd för allmänheten till början av 1900-talet då hela Observatoriekullen inhägnades under 1790-talet eftersom ljud från allmänhetens stöld av sand och grus från platsen irriterade astronomerna (Stockholm stad 2015a).

Samtidigt som Observatoriekullen inhägnades fick Carl Fredrik Adelcrantz i uppdrag att designa ett parkanläggningsförslag, främst för att stoppa allmänhetens utgrävning av platsen (Stockholm stad 2015a). Stilidealet under denna tid var den engelska parken och den övre delen av parken är en klassisk landskapspark än idag med ringlande gångvägar, smala stigar och stora friväxande träd (Stockholm stad 2015a).

Den nedre delen av parken mellan Handelshögskolan och Stadsbiblioteket ritades i slutet av 1920-talet i funktionalistisk stil av arkitekten Gunnar Asplund (Stockholm stad 2015a). Denna del av parken fick till stor del rivas i samband med tunnelbanebygget för att sedan återställas igen mellan 1951-1952 (Asker 1986). Spegeldammen och muren mot Sveavägen byggdes 1931-1932 (Asker, 1986). Även den stensatta bäckfåran i Observatoriekullens slänt anlades och kullen terrasserades med murar, parkvägar och trappor, vilket gjorde det möjligt att ta sig upp till parkens övre del även från öster (Stockholm stad 2015a). 2006 etablerades en liten lekplats i den övre delen av parken och 2010 rustades spegeldammen upp och fick nya träd. 2012 renoverades den stensatta bäckfåran och planteringarna vid trappanläggningarna mot Gyldégatan och Kungstensgatan renoverades 2014 (Stockholm stad 2015c).

Beskrivning av parken i dagsläget

Observatorielunden är en stads- och bergspark och har en areal om 5,1 ha (Stockholm stad 2015c). Riksantikvarieämbetet har utpekat parken som riksintresse för kulturmiljövården (Stockholm stad 2015a) Miljön kallas "Stockholms högskoleområde" på grund av den unika topografin och sina byggnader för vetenskap, forskning och kunskap, designade av framstående svenska arkitekter (Stockholm stad 2015a).

Parken består av en nedre och en övre del. På den övre delen ligger Observatoriet med café tämligen centralt i parken, ringlande gångvägar och friväxande träd löper genom parken och mot utkanterna finns utsiktplatser med bänkar. I det nordostliga hörnet finns konstverket kentauren. På väster sida av Observatoriekullen låg tidigare en hundrastgård som nu är flyttad och området är avspärrat för renovering. I den nedre delen av parken som är i funktionalistisk stil finns planteringar, bänkar och spegeldammen som i nuläget är tömd på vatten och fungerar som en skatepark. Denna del av parken är också under renovering och vissa områden är avspärrade. Åt sydost, bakom handelshögskolan finns en bemannad parklek.

Figur 4. Observatorielunden

Pågående upprustningar i parken

Upprustningar i både den nedre och övre delen av parken håller på att genomföras. Norrmalms parker har ett högt besöksstryck och det förväntas bli ännu högre med den nya Hagastaden samt öppnandet av en ny grundskola i anslutning till Observatorielunden (Stockholm stad 2015a). Parkens övre del har även otillfredsställande belysning på vissa platser och upplevs som otrygg efter mörkrets inbrott (Stockholm stad 2015a).

Trygghetsarbetet i parken

Utöver Stockholms parkprogram (Stockholm stad 2006) är Norrmalms parkplan (Stockholm stad 2015b & c) ett centralt dokument för Observatorielunden. I del 1 av Norrmalms parkplan (2015b) tas viktiga förutsättningar för upplevelsen av trygghet upp. Dessa inkluderar att människor ska kunna se vart de ska och veta att de är sedda av andra. Därför är god orienterbarhet och uppsikt över viktiga stråk och platser angeläget. Belysning är viktigt och stor vikt läggs på att åstadkomma samspel mellan ljus och skugga för att skapa god rumslighet, ljusmiljö och upplevelse av trygghet. För större parker och centrala stråk bör en belysningsplan tas fram tillsammans med ljuse experter. Målpunkter och aktiviteter drar till sig

människor och verksamheter och ger därför positiva effekter. Området skötsel är även viktigt eftersom prydliga parker upplevs tryggare. Ett kontinuerligt samarbete med medborgare och intresseorganisationer ska ske (Stockholm stad 2015b).

I del 2 av Norrmalms parkplan (Stockholm stad 2015c) har en analys av Observatorielundens trygghet utförts och svagheter anses vara att parkens stora höjdskillnader gör det svårt att överblicka platser, att belysningen är god i den nedre delen av parken men brister i den övre samt att vissa platser kan upplevas otrygga och avskilda när det är mörkt ute.

2014-2016 arbetade man på att ta fram en generell plan för säkerhet och trygghet för Stockholm stad (Intervju 3 maj). Ett beslut om att alla stadsdelsförvaltningar ska ha ett eget trygghetsråd och en egen organisation för det har tagits (Intervju 3 maj). Projektledaren (3 maj) upplever att det som blivit tydligt framförallt när det gäller parker och offentliga platser är att man börjat använda sig av trygghetsvandringar som BRÅ (Brottsförebyggande rådet) tagit fram (Intervju 3 maj). På trygghetsvandringarna deltar alltid polisen, folk från lokalsamhället samt verksamheter runtomkring, medborgare och socialarbetare, med mera (Intervju 3 maj). För projektledaren är trygghetsvandringar som ingår i medborgardialogen ett av de främsta verktygen i trygghetsarbetet och något de använder sig av mycket (Intervju 3 maj). Stockholm stad har även många styrdokument och ger kurser kontinuerligt för sina anställda (Intervju 3 maj).

CPTED, territorialitet, åtkomstkontroll, naturlig bevakning och aktivitetsstöd är termer som intervjuobjektet (3 maj) inte säkert kan säga används eller förekommer i styrdokumenterna men liknande principer återfinns i olika former. Att verka brottsförebyggande genom att försöka medverka till en trygg utemiljö är något man har med sig när man arbetar med gestaltning och förvaltning av offentlig miljö (Intervju 3 maj).

Ibland omöjliggör även de befintliga fysiska förutsättningarna de åtgärder man önskar genomföra. I den pågående upprustningen fanns det tidigt i arbetet önskemål om ytterligare en gång- och trappvägg upp till toppen eftersom det bara finns en väg upp från den östra sidan och det kan kännas läskigt att gå där då folk kan sitta på de enstaka platserna som man inte vågar passera (Intervju 3 maj). Men efter att utrett markförutsättningarna har man insett att det inte är genomförbart.

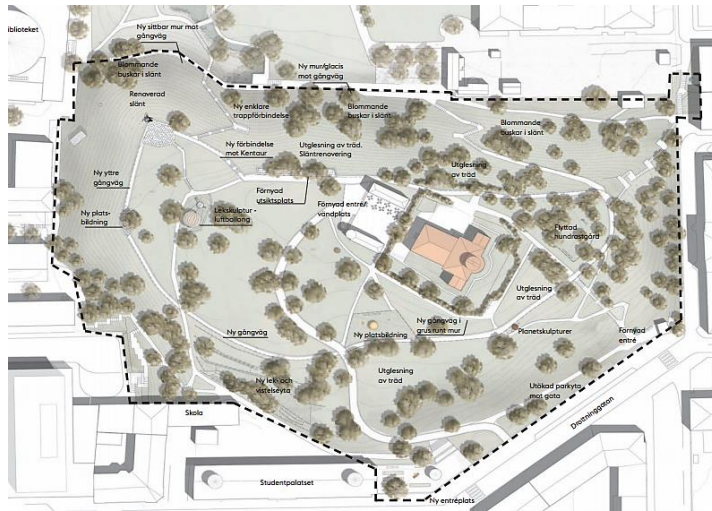
Framtagande av det aktuella programförslaget

Nämndbeslut för parkupprustning och parkinvestering i Observatorielunden för tre år har tagits (Intervju 3 maj). Ett program och detaljprojektering tas fram parallellt med projekteringar för etapper, för att allt ska hinnas med under dessa tre år (Intervju 3 maj).

Programmet för upprustningen togs fram genom en medborgardialog (Stockholm stad 2015a). Stockholm stad hade först en gåtur i parken i april 2015 där muntliga samt skriftliga synpunkter samlades in från cirka 40 deltagare (Stockholm stad, 2015a). Polisen och representanter för den närliggande skolan bjöds in till gåturen och en kontinuerlig dialog har även förts med dem (Intervju 3 maj). I skolan har eleverna fått diskutera och rita upp förslag som elevrådet därefter presenterat för projektledaren och dennes kollegor och eleverna har även fått ge synpunkter om programförslaget som togs fram (Intervju 3 maj). Som en del av denna dialog, fast fristående, har projektledaren även handlett upprustningen av skolans skolgård som de får hyra av staden (Intervju 3 maj).

Telefonsamtal, brev och mejl har även inkommit med förslag som beaktats vid framtagandet av programförslaget (Stockholm stad, 2015a). Det framtagna programförslaget presenterades

Program för den övre delen av Observatorielunden

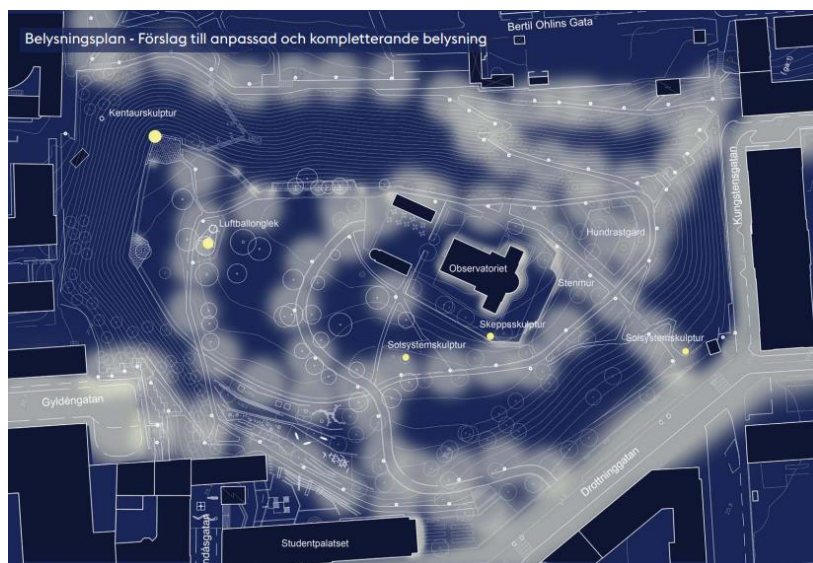

Parken kommer få en hierarkiordning för gångvägarna för att skapa orienterbarhet. En ny yttre gångväg kommer löpa längs Observatorielundens övre del. Där den gränsar mot branta slänter föreslås ett räck som har en bård med figurer representerande parkens historia upptill och nedtill är luftigt. Ett solsystem med planeter i olika material föreslås spridas ut i parken. Solen markeras ut på marken nedanför observatoriet och en del av planeterna ska vara upplysta. På krönet av kullen innan Kentauren föreslås en luftballongformad lekskulptur där man kan åka rutschbana eller klättra ned mot ballongsfären ifrån sittkorgen. Sfären belyses inifrån kvällstid och går att gå in i samt är transparent för att undvika att platsen blir ett tillhåll. Hundrastgården flyttas till syd om observatoriet för att möjliggöra nya terrasser för lek och vistelse i den sydvästra slänten. Entréerna mot Drottninggatan föreslås förtydligas och ett nytt entretorg vid Studentpalatset med blomsterplaneteringar, lekskulptur och möjlighet för en mindre kaféiosk planeras (Stockholm stad 2015a).

- *Observatorielunden ska upplevas som en trygg och inbjudande park för såväl boende i området som för besökare från hela Stockholm samt långväga gäster från hela världen.*
- *Observatorielunden ska vara en park för både rofylldhet samt lek och folkliv med platser där man kan mötas.*
- *Parkens topografi och karaktär som en sista rest av brunkebergsåsen och bergspark ska förtydligas.*
- *Parkens historia ska vara väl tillvaratagen i dess olika delar. Landskapsparkens blickfång och siktlinjer skall synliggöras bättre.*
- *Parkens lummighet ska bevaras och gräsytor och sluttningar ska upplevas välskötta.*
- *Parken skall anpassas för att tåla en ökad användning och ökat slitage.*

Dessa målsättningar ska uppnås genom följande nio åtgärder (Stockholm stad 2015a):

- Tydliggöra parkens topografi genom en medveten gestaltning av parkens krön och fot.
- Se över parkens gångsystem, stärka kopplingarna mellan parkens övre och nedre del, mellan Drottninggatan och parken samt mellan Stadsbiblioteket och parken.
- Skapa tydliga och mer attraktiva entréer.
- Utveckla nya och befintliga platser för lek, rofylldhet, picknick, hundrastning, vila, utsikt mm. Platserna gestaltas med parkens kulturhistoriska karaktär i åtanke.
- Skapa siktlinjer och tydliga blickfång genom gallring av befintlig vegetation.
- Ta fram förnygringsförslag för trädbeståndet.
- Ta fram åtgärdsförslag för minskat slitage på gräsytor och buskage samt för vegetationsetablering på slänter
- Förbättra skyltningen.
- Förbättra belysningen.

Figur 6. Belysningsplan

För att utsikten från Observatorielunden inte ska förstöras är det viktigt att lampstolparna placeras med omsorg och kompletteras med infälld räcketbelysning på vissa platser. Att avstå från högre ljuspunkter försvårar dock ansiktsavläsning och viktiga stråk som används som passage ska ha parkstolpar. Parkvägarnas belysning ska förbättras, nya armaturer ska användas på 4 meter höga stolpar och vid särskilt viktiga noder samt entréer mot ljusare miljöer ska ljusnivån vara högre. Detta gör entréerna tydligare och ögat hinner adaptera bättre till lägre ljusnivåer. Belysning för passagen bakom caféet är extra viktigt då den kan upplevas som trång och otrygg (Stockholm stad 2015a).

Program för den nedre delen av Observatorielunden

Den nedre parken och stadsbiblioteket designades båda av Gunnar Asplund och eftersom en ombyggnation av stadsbiblioteket planeras bör även den nedre parken renoveras (Stockholm stad u.å.b). Renoveringen planeras att pågå 2016-2017 i syfte att skapa en trivsammare och attraktivare parkmiljö i anslutning till stadsbiblioteket.

Upprustningen består av fyra åtgärder (Stockholm stad u.å.b):

- *Den stensatta, naturalistiska bäckfåran byggs om, med nytt tätskikt, nya stensättningar och planteringar.*
- *Betongmuren längs Sveavägen renoveras.*
- *Den stora blomlådan planteras om.*
- *Ny hundrastgård anläggs (hundrastgården på Observatoriekullen tas bort).*

5. Resultat

I detta kapitel kommer först en analys av hur fem av CPTED:s nyckelprinciper används i Humlegården och Observatorielunden idag presenteras för att besvara frågeställningens första del. Därefter kommer de platser som i enkätundersökningarna markerades som otrygga samt extra trygga att redovisas. Varefter hur enkätsvaren skiljer sig åt i olika avseenden presenteras. Detta för att besvara frågeställningens andra del. Slutligen kommer en jämförelse mellan Norr- och Östermalms trygghetsarbete i de pågående upprustningarna att ske för att besvara frågeställningens tredje del.

5.1. Checklista för CPTED i Humlegården idag

Territorialitet

Parken är plan och har en trottoar runtomkring sina ytterkanter där den territoriella gränsen markeras med olika markmaterial: gräsklädd vegetation, grus, plattor, buskage samt ett lågt staket, se bild 20 på nästa sida för exempel. Entréerna har olika tydlighetsgrad, en del skapar tydliga entrérum medan andra inte gör det(bild 22, 23).

Åtkomstkontroll

Den allmänna toaletten har placerats i parkens sydöstra hörn i närheten av en kombinerad taqueria och bar(bild 13). Som PPS(2009) beskrev skapar detta tillsammans med närheten till gatan utanför parken en naturlig övervakning som kan avskräcka illegala handlingar. Runt parkleken finns ett staket(bild 19).

Bevakning

Humlegården har generellt en god insyn från omgivande gator, vilket skapar naturlig bevakning(bild 14). I nordväst försvårar buskage insynen längs Engelbrektskatan(bild 15) som även upplevs ödsligare då den främst består av bostäder och kontor utan stora fönster, tillskillnad från övriga omgränsande gator där butiker, restauranger samt hotell förekommer. I nordost längs Sturekatan försvårar Floras kulle insynen i parken och den naturliga bevakningen(bild 16). Det finns fem busshållplatser runt parken som i varierande grad skapar naturlig övervakning(bild 16,19,23).

Aktivitetsstöd

Aktivitetscenter i parken är lokaliserade i parkens ytterkanter och består av en parklek, en uteservering, en kiosk, det kungliga biblioteket, en hundrastgård och en fritidsgård i anslutning till skateboardpark och bollplaner(bild 7-13). Parken får således en aktiv ytterkant, vilket PPS(2009) rekommenderade. Parkens aktivitetscenter är även i stil med PPS(2009) rekommendationer lokaliserade nära varandra vilket skapar en god naturlig bevakning dem sinsemellan samt för gångvägarna emellan dem.

Historiska informationsskyltar finns utplacerade men karts skyltar saknas helt, vilket försvårar orienterbarheten. Parkens planhet skapar ändå orienterbarhet då siktlinjerna blir goda(bild 24). Gångvägsnätet löper kontinuerligt genom hela parken och ser ut att i stora drag följa parkanvändarnas önskade färdvägar med några få undantag.

Management

Humlegårdens vegetation är välskött och ren från nedskräpning. Ett återkommande problem i parken är dock klotter på parkbänkar, soptunnor och lyktstolpar(bild 26).

Bilder på Humlegården

Bild 7. Aktivitetscenter markerat i gult

Bild 8. Det kungliga biblioteket

Bild 9. Parkleken

Bild 10. Gruppträning

Bild 11. Uteservering

Bild 12. Fritidshusområdet

Bild 13. Taqueria & bar

Bild 14. Naturlig bevakning. Gult symboliserar god insyn, orange viss insyn & rött svag till ingen insyn

Bild 15. Buskage Engelbrektsgatan

Bild 16. Busshållplats Floras Kulle

Bild 17. Insyn Sturegatan

Bild 18. Entré Karlavägen-Engelbrektsgatan

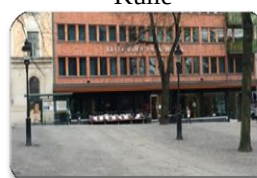

Bild 19. Uteservering & busshållplats Sturegatan

Bild 20. Entré Sturegatan

Bild 21. Entré Karlavägen

Bild 22. Entré Sturegatan-Karlavägen

Bild 23. Entré och busshållplats Humleågrdsgatan

Bild 24. Fria siklinjer

Bild 25. Allmän toalett i parkens periferi

Bild 26. Klotter

5.2. Checklista för CPTED i Observatorielunden idag

Territorialitet

Parkens nivåskillnader bidrar både till att skapa tydliga och otydliga territoriella gränser. I korsningen Kungstensgatan-Drottninggatan möter gatan slänten, vilket skapar en otydlig entré(bild 36). Samtidigt visar slänten var parken är. Parkens gränser har generellt en dålig koppling mot omgärdande gator eftersom parken möter kvarterens baksidor mot Oden-, Norrtulls- samt Kungstensgatan. Detta skapar en upplevd isolation med otydliga entréer till parken. Territorialiteten för trappvägen längs Kungstensgatan är otydlig då man upplevs lämna parken för att ta sig till trappan men vid trappans krön åter är i parkens periferi igen.

Åtkomstkontroll

Observatorielundens två allmänna toaletter är lokaliserade i parkens periferi och vid aktivitetscenter, vilket skapar naturlig bevakning såsom PPS(2009) förespråkat. Den ena toaletten är lokaliserad vid Rådmansgatans tunnelbaneuppgång och en kiosk(bild 29) och den andra vid ett övergångsställe på Drottninggatan.

Uppe i den övre parken har ett rum med plats för en sandlåda och parkbänkar skapats i det öppna landskapet med hjälp av ett lågt staket som främst verkar symboliskt. Strax bakom bänkarna har även stora buskar planteras vilka verkar som en symbolisk vägg. Parkleken har berget och staket runt om sig(bild 30).

Bevakning

Det är generellt en dålig insyn till parken(bild 32). I norr är insynen nästan obefintlig från Odengatan då parken gränsar till baksidan av ett kvarter innehållandes diverse byggnader samt Stadsbiblioteket. Från öster längs Sveavägen döljs parken först av byggnaderna, men när man passerat dessa är insynen god då endast en låg mur(samt byggstaket under underupprustningen) skiljer trottoaren från den nedre parken(bild 33) bestående av Spegeldammen(skatepark under upprustningen). Efter detta döljer Handelshögsskolan parken från Sveavägen. På Handelshögsskolans baksida finns en parklek(bemannad lekpark) och denna blir tämligen isolerad(bild 30). Längst Kungstensgatan är insynen till parken dålig på grund av topografin(bild 37). Från studentpalatset döljs parken av byggnader till korsningen Odengatan-Norrtullsgatan. I den västra, övre delen av parken är ett stort område avspärrat på grund av den pågående upprustningen(bild 35). Detta skapar även stor isolering för vägen upp i parken från nordväst.

Aktivitetsstöd

Aktivitetscenter främjar naturlig bevakning och är främst centrerade till den nedre delen av Observatorielunden(bild 27). Aktivitetscentren i den nedre parken vid Sveavägen består av en dygnetruntöppen restaurang, en kiosk, en tunnelbaneuppgång för Rådmansgatans station, en hundrastgård samt en parklek(bild 29-31). I parkens sydvästra hörn finns en grillkiosk lokaliserad. I den övre delen av parken är observatoriet med café relativt centralt lokaliserat. Medborgare som grupptränar i den övre delen av parken skapar även tillfälliga aktivitetscenter och naturlig övervakning.

Gångnätverket skapar vissa isolerade platser. För att ta sig upp till toppen från den nedre parken i öster finns bara en väg om inte en längre omväg tas. Detta skapar en förväntad färdväg som inte kan undvikas. Längs den ganska smala trappvägen upp finns också parkbänkar utplacerade, vilka måste passeras(bild 38-39). Upplever man individer som sitter

på dessa som farliga måste de således ändå passeras. I den övre parken åt norr finns utsiktplatsen Kentauren som på grund av att den bara har två vägar till sig från väster inte förbinds med den övriga parken(bild 34). Detta skapar en isolerad plats som kan främja illegala handlingar. Platsen har mycket klotter(bild 41). Vägen bakom caféet kan även upplevas mörkt, trång och isolerad(bild 40).

Management

Parkens vegetation är välskött och relativt fri från nedskräpning och skapar då som Cozens, Saville och Hillier(2005) menar en positiv image som kan avskräcka illegala handlingar. Dock förekommer i den övre parken kvarlämnade glasflaskor som ibland krossats. Även klotter förekommer(bild 41).

Bilder på Observatorielunden

Bild 27.
Aktivitetscenter

Bild 32. Naturlig bevakning. Gult symboliserar god insyn, orange viss och rött svag till ingen. @Google kartdata 2017

Bild 35. Avspärrat under upprustningen

Bild 38. Parkbänk som måste passeras i trappan

Bild 28.
Observatoriet med café

Bild 30. Parkleken

Bild 33. Insyn från Sveavägen

Bild 36. Entré Drottninggatan

Bild 29.
Tunnelbaneuppgång, kiosk & toalett

Bild 31.
Hundrastgård

Bild 34. Kentauren är isolerad

Bild 37. Svag insyn Kungstensgatan

Bild 39. Smal gångväg upp mot toppen

Bild 40. Isolerad gångväg bakom cafét

Bild 41. Klotter

5.3. Sammanfattande tabell

	Humlegården	Observatorielunden
Territorialitet	• Tydlig gräns med skilda markmaterial och lågt staket • Blandad tydlighet bland entréerna	• Ofta otydlig gräns och svag koppling till omgivande kvarter • Otydliga entréer exklusive Sveavägens
Åtkomstkontroll	• Allmän toalett lokaliserad i parkens periferi	• Allmänna toaletter lokaliserade i parkens periferi
Bevakning	• God insyn råder generellt, Floras kulle samt ett antal buskage utgör undantag • 5 busshållplatser i parkens periferi	• Topografin och att parkens periferi ofta gränsar till omgivande kvarters baksidor ger låg insyn • En tunnelbaneuppgång i parkens periferi
Aktivitetsstöd	• Aktivitetscenter är främst lokaliserade till parkens periferi • Gångnätet ger tillgång till hela parken • Alternativa vägar finns • Kartor saknas	• Aktivitetscenter är främst lokaliserade till den nedre parken • Gångnätet skapar vissa isolerade platser • Alternativa vägar saknas ibland • Kartor saknas
Management	• Klotter på bänkar, soptunnor och stolpar • Välskött vegetation • Inte mycket nedskräpning	• Klotter på bänkar, soptunnor, stolpar, berget och statyer • Välskött vegetation • Glasflaskor i den övre parken

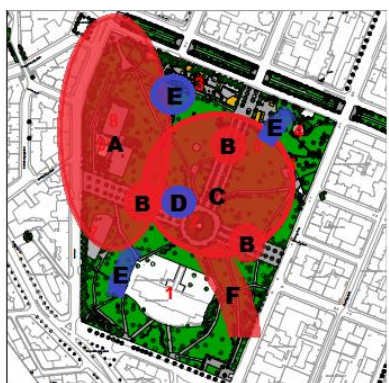
Tabell 4. Sammanställning av CPTED:s checklista

5.4. Vilka platser upplevs trygga och otrygga?

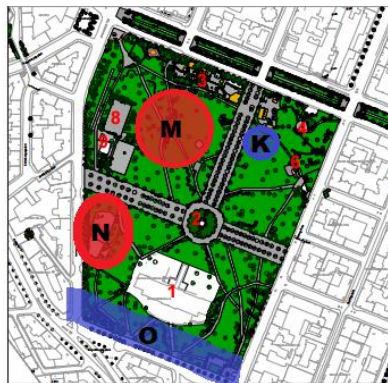
Humlegården

Av enkätens 40 deltagare hade 25 % någonstans i parken som de upplevde som otrygg och 20 % hade någonstans de upplevde som extra trygg. Härfter kommer dessa platser redovisas.

Bild 42 visar platser som markerades som otrygga vid enkätsökningen under sen eftermiddag och bild 43 visar otrygga platser från förmiddagsenkätundersökningen. Rött visar platser som kvinnor markerat och blått visar mäns markeringar. Varje markering har en bokstav och varje bokstav symboliserar en deltagare i enkätundersökningen. Med hjälp av bokstaven kan vilka platser olika individer fann trygga och otrygga ses.

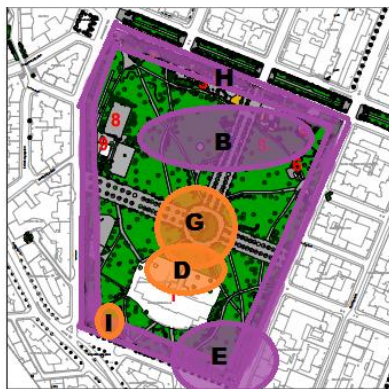

Figur 42. Upplevelse av otrygga platser eftermiddag.

Figur 43. Upplevelse av otrygga platser förmiddag.

Bild 44 visar platser som markerades som extra trygga vid enkätsökningen under sen eftermiddag och bild 45 visar trygga platser från förmiddagsenkätundersökningen. Lila visar platser som kvinnor markerat och orange visar mäns markeringar.

Figur 44. Upplevelse av trygga platser eftermiddag.

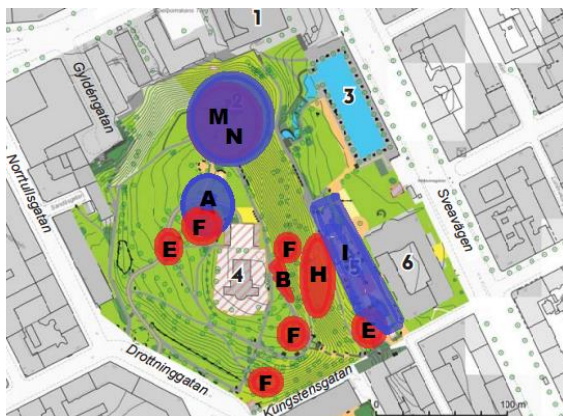

Figur 45. Upplevelse av trygga platser förmiddag.

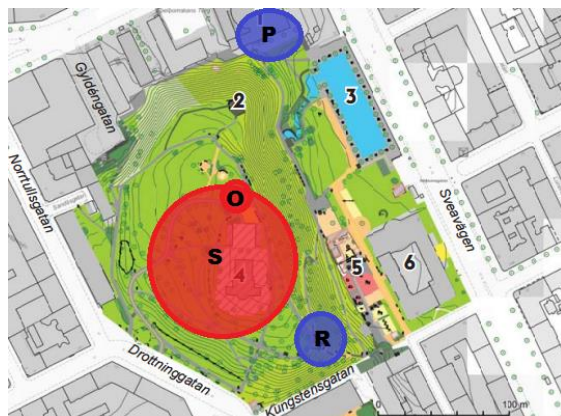
Kvinnor markerade generellt större områden än män på kartorna och fler kvinnor än män markerade platser som de upplevde otrygga eller trygga. Kvinnors otrygga platser centrerades främst i parkens första och andra kvadrant medan extra trygga platser främst var i parkens periferi. Mäns otrygga platser var generellt mindre i area och mer utspridda i parken.

Observatorielunden

Av enkätens 40 deltagare upplevde 20 % någon plats i parken otrygg och 27,5 % upplevde någon plats extra trygg. Dessa platser redovisas härefter.

Figur 46. Upplevda otrygga platser eftermiddag.

Figur 47. Upplevda otrygga platser förmiddag.

Figur 48. Upplevda trygga platser eftermiddag.

Figur 49. Upplevda trygga platser förmiddag.

5.5. Skillnader mellan enkätsvaren

Härefter analyseras de inkomna svaren från enkätundersökningen för fråga 4 samt 6-9, där parkanvändarna fick betygsätta parkens upplevda attraktivitet, välskötthet, trygghet, trygghet dagtid samt trygghet efter mörkrets inbrott. Skalan 1-10 användes där 10 var det optimala betyget.

	Humlegården	Observatorielunden
Attraktivitet 1-10 poäng		
Medelvärde	7,800	6,225
Standardavvikelse	0,872	1,956
Välskötthet 1-10 poäng		
Medelvärde	7,650	5,875
Standardavvikelse	1,406	1,691
Trygghet 1-10 poäng		
Medelvärde	8,275	8,025
Standardavvikelse	1,597	1,625
Trygghet dagtid 1-10 poäng		
Medelvärde	9,425	9,475
Standardavvikelse	1,138	0,836
Trygghet mörkt ute 1-10 poäng		
Medelvärde	5,350	6,053
Standardavvikelse	2,495	2,447

Tabell 5. Sammanställning av enkätsvar

Enkätundersökningarna visar att Humlegården upplevs som en attraktivare park än Observatorielunden med ett medelvärde på 7,8 gentemot Humlegårdens 6,2. I Observatorielunden var även standardavvikelsen mer än dubbelt så stor för frågan. Humlegården upplevdes även som mer välskött med ett snitt på 7,7 mot Observatorielundens 5,8. Tryggheten generellt, samt tryggheten dagtid, låg tämligen högt och var relativt lika för de båda parkerna. Tryggheten när det är mörkt ute hade ett betydligt lägre värde i båda parkerna. 5,35 för Humlegården samt 6,05 för observatorielunden. Standardavvikelsen blev för denna fråga över 2,4 för båda parkerna.

	Humlegården kvinnor	Humlegården män	Observatorie- lunden kvinnor	Observatorie- lunden män
Trygghet 1-10 poäng				
Medelvärde	8,087	8,529	7,6	8,421
Standardavvikelse	1,692	1,419	1,934	1,1386
Trygghet dagtid 1-10 poäng				
Medelvärde	9,434	9,412	9,5	9,526
Standardavvikelse	1,014	1,286	0,866	0,751
Trygghet mörkt ute 1-10 poäng				
Medelvärde	4,130	7,00	5,105	6,944
Standardavvikelse	2,2899	1,680	1,774	2,040

Tabell 6. Jämförelse mellan män och kvinnors upplevda trygghet.

Enkätundersökningen visar att kvinnor känner sig otryggare i båda parkerna oberoende av vilken tid på dygnet det är. Undantaget är den upplevda tryggheten dagtid i Humlegården där kvinnor känner sig marginellt tryggare än män. Dagtid varierar trygghetsupplevelsen minst för kvinnor och män medan den är störst när det är mörkt ute. I Observatorielunden gav kvinnor då ett snittvärde på 5,1 och män 6,9. Humlegården fick av kvinnor det lägsta snittvärdet i hela undersökningen på 4,1 medan mäns snittvärde blev 7,0.

Trygghetsåtgärder

På fråga 13 i enkäten kunde deltagarna ge egna förslag på vad som kan göras för att förbättra tryggheten i parken. 47,5 % av deltagarna i respektive park valde att fylla i förslag. Bland dessa förslag var utökad belysning den mest efterfrågade åtgärden. 30 % av förslagen efterfrågade detta i Humlegården och 25 % i Observatorielunden. Näst mest efterfrågat var patrullerande vakter, ofta kvälls- eller nattid. 7,5 % av förslagen efterfrågade detta i respektive park. Exempel på andra förslag som kom in var bevakningskameror, larmknappar och fler kvällsöppna aktiviteter såsom caféer.

På fråga 5 fick deltagarna kryssa i ett eller flera alternativ de ansåg var viktiga för att en park ska vara attraktiv. Fråga 12 var likadant utformad med skillnaden att det gällde för att en park ska kännas trygg.

Diagram 1. Humlegården

Diagram 2. Humlegården

I Humlegården var grönska, lugn och belysningen de tre viktigaste faktorerna för en attraktiv park. För tryggheten var belysning, närvaro av andra människor och överblickbarhet de tre viktigaste faktorerna.

Diagram 3. Observatorielunden

Diagram 4. Observatorielunden

I Observatorielunden var grönska, lugn och närvaro av andra människor de tre viktigaste faktorerna för en attraktiv park. För trygghet var de tre viktigaste faktorerna belysning, närvaro av andra människor och överblickbarhet.

5.6. Jämförelse mellan parkernas arbete för trygghet

I båda parkerna skedde platsbesök samt inventeringar och båda stadsdelarna har använt sig av ett tillvägagångssätt där medborgardialog har varit ledande. Medborgare kunde lämna synpunkter via olika forum online, mejl, samtal och brev. Ungdomar och barn har varit involverade i programframtagandet i båda fallen. Den stora skillnaden är att en gåtur anordnades i Observatorielunden samt djupare analyser av olika förhållanden och faktorer utfördes, till exempel upprättades en belysningsplan. Dessa skillnader kan även bero projektens storlek då Observatorielundens upprustning berör hela parken. CPTED och dess begrepp kändes inte till hos någon av stadsdelarnas kontaktade anställda.

6. Analys

6.1. Förbättrar upprustningarna tryggheten i parkerna?

Humlegården

Upprustningen i Humlegården är inte lika omfattande som den i Observatorielunden. Programområdet tillhör dock den del av parken som utpekades som mest otrygg. Territorialiteten i programområdet stärks av att entrén till Humlanhuset samt från Engelbrektsgatan förtydligas. Att buskage utglesas och entrén vidgas verkar även positivt för den naturliga bevakningen. Som Eliasson och Westholm(2005) var inne på har ljus använts för att skapa gränser och rum genom åtgärder för förbättrad belysning såsom effektbelysning av trädstammar och trädkronor, vilket även stärker territorialiteten, åtkomstkontrollen och den naturliga bevakningen. Det nya utomhusgymmet skapar ett nytt aktivitetscenter och kan bidra till ökad naturlig bevakning. Den allmänna upprustningen av utomhusmiljön verkar även positivt för parkens välskötthet, vilket är positivt för parkens management och kan göra platsen mer attraktiv för användning.

Sammanfattningsvis bör upprustningen ha en positiv effekt på tryggheten i parken.

Observatorielunden

I Observatorielunden upprustas hela parken och CPTED-checklistan visade att territorialiteten var otydlig på flera ställen längs Odengatan, Norrtullsgatan, Drottninggatan och Kungstensgatan, tydlighet hittades främst längs Sveavägens mur. Åtkomstkontrollen i parken skedde främst med hjälp av muren samt byggstaket under upprustningen. Bevakningen i parken skedde främst genom naturlig bevakning. Många av upprustningsåtgärderna sammanföll med CPTED:s principer. Då territorialitet, åtkomstkontroll och bevakning i stor utsträckning samverkar kan följande mål i upprustningen stärka dem alla:

- Skapa tydliga och attraktiva entréer.
- Tydliggöra topografin genom en medveten gestaltning av parkens krön och fot.
- Se över parkens gångsystem och stärka kopplingarna mellan parkens övre och nedre del, mellan parken och Stadsbiblioteket samt Drottninggatan.
- Förbättra belysningen.

Att förbättra skyltningen är även ett mål men det verkar främst handla om historisk information och inte kartor, vilket som PPS(2009) beskrev hade kunnat öka orienterbarheten.

Det nya entrétorget vid Studentpalatset kan tydliggöra entrén och kopplingen mellan parken och Drottninggatan och således stärka territorialiteten och åtkomstkontrollen.

En ny alternativ väg upp till toppen från parkens östra sida som gett möjlighet att undvika personer som upplevs som farliga hade som PPS(2009) beskrev gett en alternativ färdväg och haft en positiv effekt på trygghetsupplevelsen i parken och detta var även ett förslag. Befintliga markförhållanden omöjliggjorde dock denna förbättring.

Den nya yttre gångvägen kopplar samman hela den övre parken bättre. Utsiktsplatsen vid Kentauren som hittills varit isolerad och markerad som en otrygg plats i enkätundersökningen får nu en förstärkt samhörighet med resten av parken. Att fler människor använder eller passerar platsen stärker den naturliga övervakningen och kan hämma illegala handlingar. Den

nya luftballongformade lekskulpturen i slänten ned mot Kentauren har en transparent sfär för att undvika att den blir till ett tillhåll och belyses inifrån med ett svagt sken. Det finns trots detta risk för att sfären kvällstid tas över av individer som upplevs som otrygga eller ägnar sig åt illegala aktiviteter och således gör så att området undviks av människor.

Checklistan visade att aktivitetscenter i parken främst var lokaliserade till parkens nedre del. De nya terrasserna för lek och vistelse kan bli en ny målpunkt, liksom den nya hundrastgården söder om observatoriet. Den naturliga bevakningen kan stärkas men användningstiden för målpunkterna är dock att beakta. Lekplatserna på terrassen kommer troligen främst användas under dagtid av barn men människor skulle även kunna samlas där mot kvällarna i solnedgången. Den luftballongformade lekskulpturen kan även bli en ny målpunkt, hur den används kvällar och nätter avgör dock om den ger en positiv eller negativ effekt.

Inom management visade checklistan att vegetationen är välskött men att klotter och nedskräpning i form av exempelvis glasflaskor är ett stort problem. Den allmänna upprustningen har ett flertal mål såsom att parkens gräsytor och sluttningar ska upplevas välskötta och anpassas för att tåla en ökad användning och slitage och bör ha en positiv effekt. Graffiti på exempelvis de nya planetskulpturerna, luftballonglekskulpturen och räcket med motiv skulle kunna ge intrycket av en illa skött park.

Den nya belysningen har planerats grundligt med en egen belysningsplan, vilket Eliasson och Westholm(2005) förordade. Det framkommer en intressekonflikt mellan att bevara Observatorielundens utsiktsmöjligheter och att ha en kraftfull belysning. Detta har lösts genom att högre armaturer placeras längs viktiga stråk så att ansiktsavläsning förenklas samt vid viktiga entréer.

Sammanfattningsvis följer upprustningens åtgärder generellt CPTED:s principer och bör ha en trygghetsskapande effekt på Observatorielunden. Många av de problematiska platserna som upptäcktes via checklistan under platsbesöket har åtgärdsplaner i upprustningen.

7. Diskussion

7.1. Slutsatser för frågeställningen och hypoteserna

I denna uppsats användes en checklista bestående av fem av CPTED:s nyckelprinciper för att bedöma hur trygga parkerna borde upplevas. CPTED ger en övergripande bild av hur trygg den fysiska miljön borde upplevas och visar hur komplex vår upplevelse av den fysiska miljön är, då aspekter av miljön exempelvis ska upplevas trygga både individuellt och ihop. Däremot beror brott och rädsla för brott som tidigare nämnts inte endast på den fysiska miljön. CPTED-checklistan som använts säger ingenting om de sociala aspekterna. Vilka rykten har parkerna i samhället? Vilka är personerna som använder parkerna och vilka är personerna som *inte* använder parkerna? Vilken historia av brott har parkerna? Var sker brotten? CPTED är således en princip som bör kombineras med flera andra metoder för att ge en så tillförlitlig bedömning av tryggheten som möjligt. En annan metod som kunnat användas är brottskartläggning genom polisens brottsregister med brottens geografiska lokalisering. Då kan relationen mellan parkens brottsgeografi och omkringliggande stadsdelars brottsgeografi undersökas, vilket även kan kombineras med markanvändnings, socioekonomisk, och demografisk data (Ceccato & Hansson 2013). Även trygghetsvandringar (vilket skett en gång i Observatorielunden) och enkätundersökningar (såsom den i detta arbete) kan användas för att fånga in fler trygghetsaspekter än enbart CPTED:s principer redovisar.

Tittar man ändå enbart på CPTED:s principer så förhåller sig parkerna tämligen väl med dessa. Observatorielunden har med sina topografiska förutsättningar fler problemområden och behöver främst förstärka sin territorialitet, kopplingar till omkringliggande kvarter och aktivitetscenter i den övre parken. Humlegårdens plana utformning och lokalisering av aktivitetscenter i parkens periferi skapar en naturlig bevakning och territorialitet. Belysning och tydligare entréer skulle stärka parkens upplevda trygghet.

De platser som markerades som otrygga i enkäterna var för Humlegården främst centrerade till parkens norra sida. Detta kan bero på att insynen är sämre på flera platser i denna del av parken (se bild.14), vilket PPS(2009) som sagt menar ger en sämre naturlig bevakning. Det skulle även kunna bero på att aktivitetscenter i området främst är riktade till ungdomar, vilket kan skapa en otrygghet hos andra grupper. Skate-, basket- och fotbollsplanen är även aktivitetscenter som historiskt setts som platser för mer ”manliga” aktiviteter, även om denna syn håller på att förändras. Används platserna ändå främst av unga män kan detta skapa en otrygghet hos exempelvis ensamma kvinnor som rör sig genom området. De trygga platserna i parken centrerades främst till parkens ytterkanter, vilka som tidigare nämnts är aktiva och överensstämmer med PPS(2009) rekommendationer beträffande aktiva ytterkanter.

I Observatorielunden var de otrygga platserna centrerade till den norra och södra delen av den övre parken. Detta skulle kunna bero på att den övre delen av parken har sämre insyn, färre aktivitetscenter och fler isolerade platser än den nedre delen, vilket överensstämmer med tidigare nämnd forskning från Cozens och Love(2005) samt PPS(2009). De trygga platserna i parken centrerades till parkens nedre del, vilket således överensstämmer med samma teorier.

Hypoteserna om att parker som upplevdes som mindre attraktiva eller välskötta även skulle upplevas som mindre trygga visade sig båda vara delvis felaktiga. Humlegården fick både ett högre attraktivitetsbetyg(7,8) och välskötthetsbetyg(7,7) än Observatorielunden(6,2 respektive 5,9). Trots detta upplevdes Humlegården inte alltid tryggare. Parken fick ett högre generellt trygghetsbetyg på 8,3 gentemot Observatorielundens 8,0 men under dagtid upplevdes parkerna ungefär lika trygga med ett betyg på 9,5 för Observatorielunden och 9,4 för Humlegården, medan de efter mörkrets inbrott fick betydligt sämre betyg. Observatorielunden

fick då trygghetsbetyget 6,1 och Humlegården ett ännu lägre på cirka 5,4. När det är mörkt ute motbevisades hypoteserna således helt. Detta tyder på ett komplexare samband där det finns fler faktorer med stor betydelse för trygghetsupplevelsen än endast parkernas attraktivitet och välskötthet. Det finns således utöver den rent fysiska utformningen av en park även en stor social faktor som kan påverka trygghetsupplevelsen. Listerborns(2000) tidigare nämnda sociala och mentala rum kan användas för att förklara sociala och individuella aspekter som kan påverka trygghetsupplevelsen. Tidigare personliga erfarenheter kan påverka, likt de rykten som parkerna har i samhället. Rykten om att parkerna, eller parker generellt, är farliga när det är mörkt ute kan förstärka otrygghetsupplevelsen.

Detta resonemang kan vidareutvecklas med hjälp av uppsatsens tredje hypotes som i led med tidigare forskning(Listerborn 2000; Westholm 2005; Command et. al. 2017) sa att kvinnor skulle uppleva parkerna otryggare än män. Denna hypotes visade sig också vara delvis felaktig. Under dagtid fick Humlegården och Observatorielunden samma trygghetsbetyg hos både män och kvinnor vid avrundning till en decimal med 9,4 respektive 9,5. När det är mörkt ute sjönk både män och kvinnors trygghetsbetyg, men kvinnors sjönk kraftigast. Humlegården fick av män cirka 7,0 och av kvinnor 4,1, medan Observatorielunden fick cirka 6,9 av män och 5,1 av kvinnor. Hypotesen att kvinnor skulle vara otryggare stämde således inte under dagtid utan bara när det är mörkt ute. Detta kan bero på att fler människor använder parken under dagtid, vilket Cozens och Love(2015) som sagt menar skapar en naturlig bevakning och därigenom en ökad trygghetsupplevelse. Den ökade otryggheten nattetid hos kvinnor skulle kunna bero på att färre personer, främst kvinnor, använder parkerna då, eller att andra fysiska förutsättningar i parkernas utformning är bättre anpassade för mäns behov. Den minskade tryggheten hos kvinnor behöver dock inte endast bero på faktorer i det fysiska rummet utan kan även bero på samma faktorer som togs upp för den första hypotesen beträffande det mentala eller sociala rummet, där exempelvis tidigare personliga erfarenheter eller de rykten som parkerna har i samhället ingår. Rykten eller samhällsyner kan också säga att parker bör anses som farliga platser för kvinnor när det är mörkt ute. Hur män och kvinnor uppfostras och vilka roller de tilldelas i samhället kan således påverka vilken plats dem tar samt hur och när olika kön använder olika platser.

Beträffande trygghetsarbetet i parkerna har Stockholm stads stadsdelar Norr- och Östermalm arbetat likartat. Under framtagandet av parkupprustningsprogrammen har platsbesök samt inventeringar förekommit i båda fallen och medborgardialog har varit en viktig del av arbetet. Medborgare har i många olika forum kunnat lämna sina åsikter och barn och ungdomar har i båda parkerna fått delta i planeringsprocessen. Den stora skillnaden är att mer djupgående analyser av befintliga förutsättningar samt föreslagna åtgärder skett i Observatorielunden, där även en gåtur anordnades. Detta kan möjligen bero på skillnaden i upprustningsprojektens storlek. Termen *CPTED* och dess principer är inte någonting som de anställda känt igen men de präglar trots detta upprustningsprogrammen. Ett stort fokus på parkens design har lagts med många av *CPTED*:s principer som grund, även om orden för det fattas.

7.2. Vad kan göras i framtiden?

Humlegården

CPTED:s checklista visade att parkens territorialitet generellt var tydlig. En del entréer var dock otydliga och skulle i framtiden kunna förstärkas med rumsliga bildningar genom exempelvis belysning, parkmöbler och skyltning. Kartor saknades i parken och skulle kunna

öka orienterbarheten och parkens användarvänlighet. Aktivitetscenter i parken är generellt lokaliserade i parkens periferi, vilket skapar aktiva ytterkanter, samt i kluster vilket skapar naturlig bevakning dem sinsemellan. Vegetationen var välskött men klotter existerade och Stockholms parkprograms mål att klotter bör sanseras inom en arbetsvecka bör eftersträvas. Då utökad belysning var den mest efterfrågade trygghetsåtgärden skulle en inventering och uppdaterad belysningsplan kunna främja trygghetsupplevelsen i parken. Man bör även eftersträva att underhålla exempelvis befintlig belysning så att aktivitetscenters, såsom fotbollsplanens, användningstid inte minskas utan kan bidra till naturlig bevakning. I båda parkerna skulle även någon form av patrullerande säkerhetsvakter (som var den näst mest efterfrågade trygghetsåtgärden i båda parkerna) kunna införas under exempelvis fredags- och lördagskvällar. Ett alternativ till detta vore anordnandet av en grannpatrull för personer bosatta i omgivande stadsdelar som kan gå trygghetsvandringar dessa tider.

Observatorielunden

I Observatorielunden berörs hela parken av upprustningsarbetet. Många av de observerade problemen har planerade åtgärder. För att ytterligare förbättra tryggheten kan fokus läggas på att stärka territorialitet, åtkomstkontroll samt bevakning längst parkens norra och södra sida genom tydligare entréer, kopplingar mellan park och omgivande bostadskvarter samt möjlighet för naturlig bevakning. Exempelvis kartor uppsatta vid entréer skulle kunna förstärka territorialiteten och främja parkanvändning hos nya parkanvändare genom att stärka orienterbarheten i parken. Parkens topografi gör de övre delarna av parken isolerade och ett fortsatt arbete för att främja aktivitetscenter på toppen bör främjas. Graffiti på exempelvis de nya planetskulpturerna, luftballonglekskulpturen kan ge ett negativt intryck och Stockholms parkprograms mål om borttagande av klotter inom en arbetsvecka bör eftersträvas. Bortstädandet av nedskräpning i form av glasflaskor och dylikt bör fortsatt uppmärksammas, specifikt på den nya terrassen och ballongsskulpturen. Parkanställda bör regelbundet städa bort sådant för att undvika glassplitter och liknande på platser där barn vistas.

7.3. Brister i rapporten

På grund av tids- samt ordbegränsningen i detta arbete fick många avgränsningar göras. Enkätundersökningen hade om tiden tillåtet det kunnat utökas för att ge ett tillförlitligare resultat och utförts vid fler tillfällen och under olika tider på dygnet. Vilka personer som tillfrågades att delta i enkätundersökningen kan omedvetet ha påverkats av intervjuaren. Djupare analyser kunde ha gjorts på det insamlade enkätmaterialet om tid och utrymme funnits. För att helt kunna besvara hypoteserna så hade ett statistiskt signifikant test behövt utföras, därför kan mina hypoteser inte helt testas. Mitt urval är inte heller representativt för alla parkanvändare. Om tid funnits hade den verkliga brottsstatistiken i parkerna även kunnat jämföras med den upplevda tryggheten i parkerna. Om Humlegården har en högre brottstatistik än Observatorielunden är det exempelvis naturligt att den upplevda tryggheten är lägre, men är brottstatistiken lägre eller jämlik vore det intressant att undersöka vad detta beror på. Brottskartläggning hade även kunnat ske om tid funnits. Gällande insynsmöjligheterna i parkerna utfördes platsbesöken under våren och ökad vegetationstäthet under sommaren kan försämra insynsmöjligheterna på vissa platser. Om tid funnits borde observationer skett under fler säsonger. Parkanvändandet bör även variera mellan olika säsonger, vilket på grund av tidsbegränsningen inte heller kunde analyseras.

7.4. Praktiska implikationer av resultatet

Resultaten i detta arbete är relevanta för alla som på något sätt är involverade i trygghetskapande på offentliga platser, främst offentliga parker. Kunskaper om CPTED:s principer gynnar inte bara landskapsarkitekter och stadsplanerare utan även polisen och politiker. Vetskapen om att investeringar i parkupprustningar kan ge stora vinster på lång sikt genom minskad brottslighet och vandalisering bör således uppmärksammas. Medvetenhet om hur parkens utformning och välsköthet kan påverka brottsligheten i parken skapar goda möjligheter för att fatta välgrundade beslut. För att säkerhetsställa en god parktillgång för alla medborgare både nu och i framtiden är ett kontinuerligt trygghetsarbete av yttersta vikt.

8. Källförteckning

8.1. Tryckta källor

- Asker, B. (1986). *Stockholms parker: innerstaden*. Uppsala: Liber Förlag
- Adolfsson, K., och Boberg, S. (2015) *Detaljplanehandboken*. 2:3 Uppl. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Boverket rapport (1994:12). *Stadens parker och natur*. Växjö: Halls Offset
- Cozens, P. (2016). *Think crime!: Using Evidence, Theory and Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) for Planning Safer Cities*. 2 Uppl. Quinn Rocks: Praxis Education.
- Eliasson, T. och Westholm, H. (2005). *Nattens ljus: belysningsstrategier i tätort-från vision till verklighet*. Solna: Sveriges kommuner och landsting.
- Jeffery, C. R. (1971). *Crime Prevention Through Environmental Design*. 2. Uppl., London: Sage Publications.
- Listerborn, C. (2000). *Tryggare stad- kan man förändra rädslans platser?* Göteborg: Göteborgs Stadsbyggnadskontor.
- Newman, O. (1973). *Defensible Space: Crime Prevention Through Urban Design*. New York: Collier Books.
- Trost, J. (2007). *Enkätboken*. 3. Uppl., Poland: Studentlitteratur.

8.2. Elektroniska källor

- Arvidsson, U., Jareborg, N. (u.å.) Brott. I *Nationalencyklopedin*. Tillgänglig: Nationalencyklopedin. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/brott> [2017-04-20]
- Boverket. (2010). *Plats för Trygghet- Inspiration för stadsutveckling*. Stockholm: Elanders http://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2010/plats_for_trygghet.pdf [2017-04-05]
- Box, S., Hale, C. och Andrews, G. (1988). Explaining Fear of Crime. *The British Journal of Criminology*. 28(3), s.340-356. Doi: 10.1093/oxfordjournals.bjc.a047733 [2017-06-05]
- Brunton-Smith, I. och Sturgis, P. (2011). Do Neighborhoods Generate Fear of Crime? An Empirical Test Using the British Crime Survey. *Criminology*. 49(2), s.331-369. Doi: 10.1111/j.1745-9125.2011.00228.x [2017-06-05]
- Ceccato, V. och Hansson, M. (2013). Experiences from Assessing Safety in Vingis Park, Vilnius, Lithuania. *Review of European Studies*. 5(5). doi:10.5539/res. [2017-04-05]
- Command, C., Hambrook, E., Wallin, S., Westerberg, S., Irlander Strid, Å. och Hvitfeldt, T. (2016). *Nationella trygghetsundersökningen 2016* (Rapport 2017:1) Stockholm: Brottsförebyggande rådet https://www.bra.se/download/18.37179ae158196cb172d6047/1483969937948/2017_1_Nationella_trygghetsundersokningen_2016.pdf [2017-05-20]

- Cozens, P. och Love, T. (2015). A Review and Current Status of Crime Prevention through Environmental Design (CPTED). *Journal of Planning Literature*. 30(4), s.393-412. doi: 10.1177/0885412215595440 [2017-04-10]
- Cozens, P.M., Saville, G. och Hillier, D. (2005). Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED): A Review and Modern Bibliography. *Journal of Property Management*. 23(5), s.328-356. doi: 10.1108/02637470510631483 [2017-04-09]
- Fors, H., Gunnarsson, A., Jansson, M., och Kristensson E. (2012). Vegetationsstyrning för ökad trygghet. (Rapport 2012:13). Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet http://pub.epsilon.slu.se/9014/7/gunnarsson_et_al_120903.pdf [2017-20-23]
- Frenker, C. (2011). Här är Stockholms farligaste parker. *Metro*, 27 april. <http://www.metro.se/artikel/h%C3%A4r-%C3%A4r-stockholms-farligaste-parker-xr> [2017-03-29]
- Gatu- och fastighetskontoret, Stockholm stad (2006). *Stockholm parkprogram-handlingsprogrammet 2005-2009 för utveckling och skötsel av Stockholms parker och natur*. Rev. mars 2006. Stockholm: AB Danagårds Grafiska. <http://www.stockholm.se/OmStockholm/Politik-och-demokrati/Stadsovergripande-styrdokument/> [2017-03-29]
- Groff, E. och McCord, E. S. (2011). The Role of Neighborhood Parks as Crime Generators. *Security Journal*. 25(1), s.1-24. DOI: 10.1057/sj.2011.1 [2017-06-05]
- Hilborn, J. (2009). *Dealing With Crime and Disorder in Urban Parks*. Problem-Oriented Guides for Police Response Guide Series(Rapport nr. 9) http://www.popcenter.org/responses/PDFs/urban_parks.pdf [2017-06-05]
- Norrmalms stadsdelförvaltning, Stockholm stad. (2015a) *Observatorielundens övre del: programförslag för upprustning*. <http://vaxer.stockholm.se/globalassets/projekt/norrmalm-sdo/vasastan/observatorielunden-ovre/bilaga-1-observatorielundens-ovre-del-program-dec-2015.pdf> [2017-04-02]
- Norrmalms stadsdelförvaltning, Stockholm stad. (2015b). *Parkplan Norrmalm-Del 1: Strategier för utveckling av parker och gröna gaturum*. <http://www.stockholm.se/KulturFritid/Park-och-natur/Parker/Parkplaner/> [2017-04-02]
- Norrmalms stadsdelförvaltning, Stockholm stad (2015c). *Parkplan Norrmalm-Del 2: Beskrivningar park för park och gröna gaturum*. Stockholm: Edita Bobergs. <http://www.stockholm.se/KulturFritid/Park-och-natur/Parker/Parkplaner/> [2017-04-02]
- Project for Public Spaces(PPS) (2009). *What Role Can Design Play in Creating Safer Parks?* <https://www.pps.org/reference/what-role-can-design-play-in-creating-safer-parks/> [2017-03-29]
- Steventon, G. (2012). Crime Prevention Through Environmental Design. I *International Encyclopaedia of Housing and Home*. s.280-284. doi: 10.1016/B978-0-08-047163-1.00559-2 [2017-05-02]
- Stockholm stad. (u.å.a). *Humlanhusets utemiljö, Humlegården*. <http://vaxer.stockholm.se/humlanhusetsutemiljo> [2017-04-23]

Stockholm stad. (u.å.b) *Observatorielunden nedre*.
<http://vaxer.stockholm.se/observatorielundennedre> [2017-04-10]

Östermalms stadsdelförvaltning, Stockholm stad. (2017). *Humlegården: program för upprustning av marken kring Humlanhuset*.
http://vaxer.stockholm.se/globalassets/projekt/ostermalm-sdo/ostermalm/humlanhusets-utemiljo-humlegarden/programhandling_humlegarden_170331.pdf [2017-04-19]

Östermalms stadsdelförvaltning, Stockholm stad(2004). *Parkdokument för Humlegården-historik, mål och åtgärder*. Stockholm: Topia landskapsarkitekter. [2017-05-04]

Östermalms stadsdelförvaltning, Stockholm stad(2009a). *Parkplan Östermalm- Del1: Riktlinjer för utveckling och skötsel*. <http://www.stockholm.se/KulturFritid/Park-och-natur/Parker/Parkplaner/> [2017-04-01]

Östermalms stadsdelförvaltning, Stockholm stad(2009b). *Parkplan Östermalm-del 2: Inventering, analys och åtgärdsförslag*.<http://www.stockholm.se/KulturFritid/Park-och-natur/Parker/Parkplaner/> [2017-04-01]

8.3. Muntliga källor

Intervju med projektledaren för Observatorielundens pågående upprustning den 3 maj.

Samråd i Humlanhuset den 25 april för upprustning av aktivitetsytorna kring Humlanhuset med efterföljande samtal med närvarande landskapsarkitekter.

8.4. Bildkällor

Bild 1-2, 7 och 14, 42-45: Hämtad från Östermalms stadsdelförvaltning, Stockholm stad(2009b). *Parkplan Östermalm-del 2: Inventering, analys och åtgärdsförslag*.<http://www.stockholm.se/KulturFritid/Park-och-natur/Parker/Parkplaner/> [2017-04-01]

Bild 3: Hämtad från Östermalms stadsdelförvaltning, Stockholm stad. (2017). *Humlegården: program för upprustning av marken kring Humlanhuset*.
http://vaxer.stockholm.se/globalassets/projekt/ostermalm-sdo/ostermalm/humlanhusets-utemiljo-humlegarden/programhandling_humlegarden_170331.pdf [2017-04-01]

Bild 4, 27, 46-49: Norrmalms stadsdelförvaltning, Stockholm stad (2015c). *Parkplan Norrmalm-Del 2: Beskrivningar park för park och gröna gaturum*. Stockholm: Edita Bobergs. <http://www.stockholm.se/KulturFritid/Park-och-natur/Parker/Parkplaner/> [2017-04-02]

Bild 5-6: Norrmalms stadsdelförvaltning, Stockholm stad. (2015a) *Observatorielundens övre del: programförslag för upprustning*.
<http://vaxer.stockholm.se/globalassets/projekt/norrmalm-sdo/vasastan/observatorielunden-ovre/bilaga-1-observatorielundens-ovre-del-program-dec-2015.pdf> [2017-04-02]

Bild 32: Google, Kartdata 2017

Bild 8-13, 15-26, 28-31, 33-41: Egentagna bilder

Tabell 1-6: Egengjorda

Diagram 1-4: Egengjorda

9. Bilagor

9.1 Enkät för Humlegården

2017-05-23

Humlegården

Humlegården

1. Hur ofta besöker du parken?

Markera endast en oval.

- ☐ Varje dag
- ☐ Flera gånger i veckan
- ☐ En gång i veckan
- ☐ Flera gånger i månaden
- ☐ En gång i månaden eller färre

2. Vad brukar du göra i parken?

Markera alla som gäller.

- ☐ Promenera
- ☐ Rasta min hund
- ☐ Träna
- ☐ Umgås med vänner
- ☐ Rekreation/njuta av naturen
- ☐ Genomfartspassage
- ☐ Övrigt: _____

3. Vad tycker du bäst om med denna park?

4. Hur attraktiv tycker du att parken är på en skala 1-10?

Markera endast en oval.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Mycket oattraktiv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Mycket attraktiv

5. Vad tycker du är viktigt för att en park ska vara attraktiv?

Markera alla som gäller.

- ☐ Belysning
- ☐ Parkmöbler
- ☐ Grönska och blommor
- ☐ Vatten
- ☐ Lugn och ro
- ☐ Närvaro av andra människor
- ☐ Överblickbarhet
- ☐ Orienterbarhet
- ☐ Övrigt: _____

6. Hur välskött tycker du parken är på en skala 1-10?

Markera endast en oval.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Mycket ovälskött	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Mycket välskött

7. Hur trygg känner du dig i parken på en skala 1-10?

Markera endast en oval.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Mycket otrygg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Mycket trygg

8. Hur trygg känner du dig i parken under dagtid på en skala 1-10?

Markera endast en oval.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Mycket otrygg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Mycket trygg

9. Hur trygg känner du dig i parken när det är mörkt ute på en skala 1-10?

Markera endast en oval.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Mycket otrygg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Mycket trygg

10. Känner du dig otrygg någonstans i parken?

Markera endast en oval.

- ☐ Ja
- ☐ Nej

Om ja: markera vänligen var på kartan.

1=Kungliga biblioteket, 2=Linnéstatyn, 3=parklek, 4=Floras kulle med vårflor och Scheelestatyn, 5= musikpaviljong, 6="vattenbutik", 7=hundrastgård, 8=bollplaner, 9=personallokal

11. Känner du dig extra trygg någonstans i parken?

Markera endast en oval.

☐ Ja

☐ Nej

Om ja: markera vänligen var på kartan på nästa sida.

1=Kungliga biblioteket, 2=Linnéstatyn, 3=parklek, 4=Floras kulle med vårflor och Scheelestatyn, 5= musikpaviljong, 6="vattenbutik", 7=hundrastgård, 8=bollplaner, 9=personallokal

12. Vad tycker du är viktigt för att en park ska kännas säker?*Markera alla som gäller.*

- ☐ Belysning
- ☐ Parkmöbler
- ☐ Grönska och blommor
- ☐ Vatten
- ☐ Lugn och ro
- ☐ Närvaro av andra människor
- ☐ Överblickbarhet
- ☐ Orienterbarhet
- ☐ Övrigt: _____

13. Vad tycker du kan göras för att förbättra tryggheten i parken?

14. Vilken åldersgrupp tillhör du?*Markera endast en oval.*

- ☐ Under 15 år
- ☐ 15-25 år
- ☐ 25-35 år
- ☐ 35-45 år
- ☐ 45-55 år
- ☐ 55-65 år
- ☐ Över 65 år
- ☐ Vill inte svara

15. Vilket kön identifierar du dig med?*Markera endast en oval.*

- ☐ Kvinna
- ☐ Man
- ☐ Icke-binär
- ☐ Vill inte svara

16. Bor du nära parken?*Markera endast en oval.*

- ☐ Ja
- ☐ Nej
- ☐ Vill inte svara

17. Vad är din högsta utbildningsgrad?*Markera endast en oval.*

- ☐ Gymnasieexamen
- ☐ Yrkesexamen
- ☐ Kandidatexamen
- ☐ Masterexamen
- ☐ Vill inte svara
- ☐ Övrigt: _____

18. Etnicitet:*Markera endast en oval.*

- ☐ Utrikesfödd
- ☐ Inrikesfödd
- ☐ Vill inte svara

19. Vad är din månadsinkomst?*Markera endast en oval.*

- ☐ 0-15 000 kr
- ☐ 15 000-25 000 kr
- ☐ 25 000-40 000 kr
- ☐ Över 40 000 kr
- ☐ Vill inte svara

Tillhandahålls av

Kartorna över Humlegården kommer ifrån Östermalms parkplan-Del 2 Inventering, Analys och åtgärdsförslag(Stockholm stad 2009b).

9.2. Enkät för Observatorielunden.

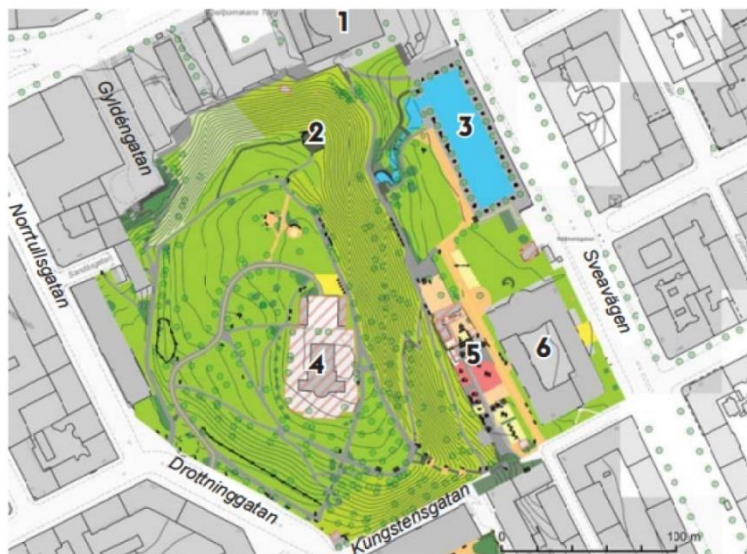
Enkäten för Observatorielunden är exakt likadant utformad som enkäten för Humlegården med undantaget att kartan över parken föreställer Observatorielunden och är tagen ifrån Norrmalms parkplan-Del 2: Beskrivningar park för park och gröna gaturum (Stockholm stad 2015c). Sidorna innehållandes kartan bifogas här efter

2017-05-23

Observatorielunden

Markera vänligen på bilden nedan var i parken du känt dig otrygg.

Observatorielunden

1. Stadsbiblioteket 2. Konstverket Kentauren 3. Spegeldammen 4. Observatoriet
5. Parklek 6. Handelshögskolan

11. Känner du dig extra trygg någonstans i parken?

Markera endast en oval.

- ☐ Ja
☐ Nej

Om ja:

Markera vänligen på bilden på nästa sida var i parken du känt dig extra trygg.

Observatorielunden

1.Stadsbiblioteket 2.Konstverket Kentauren 3.Spegeldammen 4.Observatoriet
5.Parklek 6.Handelshögskolan

12. Vad tycker du är viktigt för att en park ska kännas säker?

Markera alla som gäller.

- ☐ Belysning
- ☐ Parkmöbler
- ☐ Grönska och blommor
- ☐ Vatten
- ☐ Lugn och ro
- ☐ Närvaro av andra människor
- ☐ Överblickbarhet
- ☐ Orienterbarhet
- ☐ Övrigt: _____

13. Vad tycker du kan göras för att förbättra tryggheten i parken?

9.3. Intervjufrågor

Hur kommer det sig att du arbetar med Observatorielunden idag?

Utbildningsbakgrund?

Hur länge har du arbetat hos Stockholm stad?

Hur länge har du arbetat med Observatorielunden?

Vad tycker du bäst om med Observatorielunden?

Vad tycker du minst om med Observatorielunden?

Vad är du mest nöjd med/stoltast över i upprustningsprojektet?

Hur skulle du beskriva Stockholm stads arbetsprocess för att skapa säkra platser?

Finns det något bestämt förfarande som Stockholm stad lär ut till alla sina anställda?

Genomför Stockholm stad några vidareutbildningar/kurser kring säkerhet och trygghet för sina anställda?

Skiljer sig hur man arbetar för trygghet åt mellan de anställda och/eller i olika projekt? Skiljer det sig åt mellan olika stadsdelsförvaltningar? Om ja, hur?

Använder man sig av några speciella riktlinjer eller dokument i trygghetsarbetet? Eller går man mer på egna erfarenheter, kunskap och magkänsla?

Finns det riktlinjer för hur t.ex. gångvägar, belysning, entréer, skyltning, m.m. bör utformas?

Är *Crime prevention through environmental design (CPTED)*/Brottsprevention genom arkitektonisk design någonting som Stockholm stad använder sig av och har riktlinjer för?

Är centrala principer inom CPTED såsom *territoriell förstärkning*(territorial reinforcement), *åtkomstkontroll*(access control), *bevakning- naturlig/informell bevakning*(natural surveillance), *aktivitetsstöd*(activity support) och *management* någonting som man är medvetna om i Stockholm stad? Arbetar man med detta i planeringen?

Vad tycker du är viktigt i arbetet för att skapa trygga parker?

Hur har man arbetat med säkerhet och trygghet specifikt i Observatorielundens upprustningsprojekt?

Hur har framtagandet av förslaget gått till och speciellt för trygghetsåtgärder?

Information om arbetsprocessen som kunnat utläsas ur programförslaget:

Medborgardialog(gåtur med muntlig & skriftlig insamling, telefonsamtal, mejl, brev, samråd)

Belysning framtagen i samband med Trafikkontoret.

Är det vanligt att man använder sig av konsulter när det gäller specifika trygghetsfrågor såsom belysning? Finns det fler specifika trygghetsfrågor som ofta sköts av konsulter?

Är medborgardialog det främsta verktyget i trygghetsarbetet?

Är *Crime prevention through environmental design (CPTED)*/Brottsprevention genom arkitektonisk design någonting som ni som använt er av i framtagandet av programförslaget?

Har ni under detta projekt kommit fram till några lärdomar som ni kan bära med er i framtiden?

TRITA SoM EX Kand 2017-15